

BIBLIOTECA MUNCII
CULTURĂ GENERALĂ

CE POATE AJUNGE UN MESERIAȘ ROMÂN

DE

N. IORGA

MINISTERUL MUNCII, COOPERĂȚIEI ȘI ASIGURĂRILOR SOCIALE
MESERII ȘI ÎNVĂȚĂMÂNT MUNCITORESC

BIBLIOTECA MUNCII.
CULTURĂ GENERALĂ

CE POATE AJUNGE
UN MESERIAȘ ROMÂN

DE

N. IORGA

MINISTERUL MUNCII, COOPERĂȚIEI ȘI ASIGURĂRILOR SOCIALE
MESERII ȘI ÎNVĂȚĂMÂNT MUNCITORESC

AȘEZĂMÂNTUL TIPOGRAFIC
«DATINA ROMÂNEASCĂ»
VĂLENI-DE-MUNTE

Aș vrea, în aceste câteva pagini, pe care mi le-a cerut d-l inginer Cunesco, să încredințez pe aceia cari se numesc muncitori români că viața lor nu este o veșnică osândă, că munca lor nu este lucrul cel mai neplăcut, că ocupația lor nu este o bătaie a lui Dumnezeu ; că, din potrivă, nu este o mulțămire mai mare decât aceia a unei munci făcute din toată inima, că ea singură dă un înțeles vieții și că, fie și în împrejurările cele mai umile și în oricâte suferințe, omul poate să găsească, atunci când își îndeplinește bine sarcina pentru care este chemat sau pe care și-a ales-o el singur, o satisfacție care nu se poate asemăna cu niciuna din obișnuitele plăceri ale vieții.

Pentru aceasta, voi căuta să arăt înaintea muncitorilor noștri : întâiu, ce este munca ea însăși ; pe urmă, în ce condițiuni și-au îndeplinit munca și la ce scopuri înalte au ajuns aceia cari au luat-o așa cum sfătuim mai sus, adică din toată inima și cu toată puterea lor. Am ales pentru aceasta pe doi dintre cei mai de frunte represintanți ai muncii în înțelesul material al cuvântului, cari s'au ridicat încetul pe încetul la culmile cele mai înalte ale artei și ale cugetării, la rosturi de căpetenie în viața politică a țării lor.

După aceia voi veni și la ai noștri și voi arăta cum în vremurile cele vechi muncitorii nu se socotiau închiși în clasa lor, cum putea să plece cineva din rândurile smerite ale țeranilor, să învețe fără niciun fel de școală și fără să urmărească nicio diplomă, într'un cuvânt fără niciun fel

de teorie, fără niciun fel de plan făcut de mai înainte, ca să ajungă un meșter priceput, căutat și stimat, și cum chiar din această îndeletnicire cu meșteșugul se putea trece și la alte sarcini, dintr'o viață pe care unii o socotesc mai lesnicioasă și mai de cinste, pe când, de fapt, lesnicios nu trebuie să fie niciun lucru bine făcut, iar de cinste este acel lucru și acel om care face lucrul în care și-a cheltuit cinstit toate puterile pe care le poate avea un om într-o desăvârșirea unui scop bine stabilit și urmărit cu răbdare.

N. IORGA.

I.

Ne-am obișnuit a numi truda noastră cheltuită în vre-un domeniu sau altul cu un urît cuvânt străin, care are și un alt înțeles, acesta în stare să deguste pe oricine se apucă de o activitate de caracter material. Acest cuvânt este „muncă“.

El nu este de veche origină romană ca partea cea mai mare și cea mai frumoasă din cuvintele limbii noastre. El este împrumutat, și împrumutat târziu, fără să poată fi înlocuit cu un alt cuvânt de o mai veche obârșie și care nu poate fi amestecat în niciun înțeles mai rău.

Muncă zic Ungurii, cari ei înșiși au împrumutat acest cuvânt de la Slavii în mijlocul căroră și peste cari s'au așezat.

Este sigur că noi nu l-am luat de la Slavi, ci l-am luat de la acești Unguri, deci într'o vreme mai apropiată de noi decât dacă „muncă“ ar fi un cuvânt luat de la cei mai vechi conlocuitori ai noștri cari sânt Slavii.

Se zice „muncă“ și „a munci“; de aici și cuvântul muncitor. Dar „muncă“ însemnează și chin și suferință și tortură și patimă. „Au fost puși la munci“ — spun vechile cărți bisericești — martirii, mucenicii, cari au pățimit pentru credință.

„Un om muncit“ este și acum, dacă nu omu

care a fost supus la acele chinuri, cel puțin unul care își duce viața cu greu, care are să înfrunte tot felul de piedeci și se îndoaie supt povara lor, un om amărit căruia nu-i mai place nimic, care ajunge să nu mai placă nici el altora.

„Muncitor“, nu știu dacă s'a zis în vremurile mai depărtate. Cred mai curând că în acele Vieți ale sfinților, pe care le cetiau așa de mult înaintașii noștri, „muncitor“ era întrebuințat într'un alt înțeles, anume acela care chinuiește, care torturează. El ar fi deci un fel de calău față de ceilalți oameni; nu acela care suferă el însuși, ci acela de pe urma căruia sufăr alții.

Din fericire, pentru activitatea omenească într'un domeniu material, noi avem și un alt cuvânt, de origine mai veche și mai nobilă, precum lăsam să se înțeleagă și mai sus. Este cuvântul „lucru“, de unde vine „a lucra“ și „lucrător“.

Țeranul nu muncește la câmp, ci lucrează. El nu „iese la muncă“, decât doar în felul de a vorbi mai apropiat. După vechea datină „el iese la lucru“. Se zicea pe vremuri: „lucrul câmpului“, și nu „munca câmpului“. „Lucrător în ogorul lui Dumnezeu“ se socotia creștinul cel bun, după limba acelorași cărți bisericești, care ne-au învățat a vorbi și a scrie frumos.

„Lucrul“ vine, cum am spus, din latinește, în care se zicea „lucrum“. „Lucrum“ înseamnă însă nu osteneală cheltuită în zădar după porunca unui om rău și supt apăsarea soartei, ci înseamnă câștig, câștig meritat, câștig agonisit, câștig onest. În copilăria mea chiar cuvântul „muncitor“, întrebuințat mai mult în Muntenia,

era rar în părțile moldovenești de unde vin. Din potrivă, de câte ori „lucru“, „a lucra“, „lucrător“ îmi sună în urechi, de atâtea ori îmi aduc aminte de zilele acelea ale copilăriei și ale tinereții mele în care nu se alcătuiseră încă asociații și grupări politice al căror scop să fie numai acela de a pune sare pe rană, de a vărsa oțet asupra ei, de a întezi suferințele, de a înlătura mângâierile, de a face pe om să creadă că nu sânt în puterea lui mijloacele de a se ajuta, că el este urmărit și chinuit de oameni răi pe cari nu-i cunoaște unul câte unul, dar cari alcătuiesc o clasă de la sine apăsătoare, chiar dacă ar fi compusă și din oameni buni, și că datoria lui este aceea de a zdrobi acea clasă, chiar dacă ar trebui să înceapă prin a-și bate joc de însuși folosul, roadele, ce se câștigă prin legătura dintre lucrul lucrătorului și capitalul capitalistului,— adecă tot lucru îngrămadit mai multă vreme și întrebuițat cu mai multă putere în forma aceasta concentrată a lui.

O altă greșală care se face și pe care paginile care vor urma vor fi în stare poate s'o înlătore din mintea oricui vrea să-și cerceteze și să-și îndrepte gândul, în loc să susțină cu îndărătnicie păreri false, este aceea că numai din încordarea mușchilor, din sudoarea trupului, din sforțări și oboseală se alcătuieste adevărata muncă.

Astfel, orice silință a minții, orice licărire a cugetării nu ar fi decât un fel de jucărie, și aceia cari se îndeletnicesc cu astfel de lucruri ar fi vrednici să fie socotiți drept niște apăsători ai celorlalți, cari se folosesc din roadele unei

trude pe care ei însiși desprețuiesc a o cheltui.

Câtă greșală în această părere, și cât de mult se vede că aceia cari o rostesc nu au cunoscut niciodată ce însemnează sfânta osteneală a gândului!

În ceia ce privește munca brațelor, ea se poate face foarte adese ori cu mintea aiurea, cântând, șuierând, chemând icoane plăcute și lăsându-se în voia visului, fără a se prinde de nimic și fără a-și adăugi astfel nicio oboseală.

Cu totul altfel este când creierul se trudește pentru a înțelege lucruri neștiute sau pentru a da de la dânsul lucruri nouă. Întreaga ființă a omului tremură de chinul creațiunii, de munca facerii. Ideile nu vin de la sine: trebuie să le cauți îndelung, trebuie să le silești a veni, cu mult meșteșug trebuie să le pui împreună, așteptând clipa fericită în care scapără gândirea cea nouă. Dese ori un ceas cheltuit de scriitor, de omul de știință, și nu numai de dânsii, dar de acela care este chemat să conducă un atelier, o fabrică, să descurce legăturile unei bănci, să privegheze la rosturile unei țări, să pregătească mijloacele de luptă ale unei armate, un ceas de acesta uzează mai mult mașina omenească și ele topesc mai multă putere, lasă pe om într'o stare de stoarcere care abia dacă ar putea să fie asemănată cu starea trupească și sufletească a lucrătorului din mină care a petrecut ceasuri în întunec ori cu sudorile de sânge ale meșterului de la cazane, care a stat în căldura cumplită o bună parte din zi, până la acela care privește cu ochii ascunși supt ochelarii negri valurile înflăcărate de oțel topit îndreptate spre

formele în care vor ajunge uneltele de lucru ale omenirii.

Este foarte adevărat că mulți muncitori se istovesc răpede. Ar fi bine însă ca fiecare dintre dâșii, înainte de a se plânge de aceasta, să se uite în afară de clasa lui, în afară de îmbogățitul fără muncă tolănit în trăsura lui de plimbare sau de doamna care nu-și îngrijește nici casa, nici bărbatul și nu-și crește nici copiii și nu îndeplinește nicio sarcină folositoare omenirii decât se închină trupului ei, să se uite puțin, zic, și la câte un biet profesor vestejit înainte de vreme, la un funcționar căruia i-au înțepenit încheieturile de când lucrează la birou, la ofițerul care a trebuit să treacă, pentru îndeplinirea misiunii lui, prin toate asprimile vremii, și să se întrebe dacă el, muncitorul cu brațele, nu păstrează mai multă putere și mai multă tineretă decât aceia pe cari și-i închipuie așa de fericiți.

Dacă s'ar judeca așa, de sigur că multă invidie s'ar împrăștia, multă ură s'ar topi, multe precedente hrănite de oameni interesați, cari dintr'aceia trăiesc, din dușmănia dintre oameni, ar peri, și atunci s'ar ajunge, ca în vremurile mai vechi pe care vreau să le înfățișez înaintea dumneavoastră, la acea bună înțelegere între oameni, la acea sfântă solidaritate la lucru, la acea bucurie de rezultatul ajuns prin sforțarea tuturor, care a făcut din alte timpuri ca un raiu, pierdut pentru zilele noastre.

II.

Acum, după toate aceste lămuriri, să caut a vă arăta în două țări depărtate cum putea un om să prindă taina meșteșugului lui în așa fel încât din umilință să se ridice la cea mai mare glorie, din sărăcie la bogăția cea mai meritată, din izolare la tovărășia cu oamenii cei mai mari și mai sus așezați din timpurile lor.

Întâiu, povestea unui Italian din veacul al XVI-lea, adevărat de după anul 1500, Italian care se lăuda că este din neam bun, că înaintașii lui au avut dregătorii înalte în cetatea lor, dar care nu este mai puțin adevărat că s'a născut în sărăcie, dintr'un tată care el însuși trăise din munca brațelor sale, și că în jurul lor era o familie întreagă care nu cunoscuse niciodată plăcerea bogăției și a puterii.

Îl chema Benvenuto Cellini, și era nu știu al câtelea copil dintr'un neam împovărat. Tatăl lui voia să facă dintr'însul un muzicant, să-l învețe să cânte din trâmbiță, menire care nu i-a plăcut niciodată, de care nu a știut cum să scape și pe care o practică numai atunci când, întorcându-se acasă, vroia să facă plăcerea tatălui, care

nu consimția să se desbere de această speranță eu privire la fiul său.

Despărțindu-se de ai lui, după o tinereță foarte furtunoasă, ca a unui copil rău crescut și supus tuturor patimilor, de a căror răutate nici nu și-a dat sama, și nu și-a dat sama până la sfârșit, Benvenuto, cel care trebuia să fie trâmbițaș, a urmat dela o bucată de vreme altă chemare, pe care o simția în el însuși.

Iată de la început o învățătură: meșteșugul nu trebuie judecat după ușurința lui, luând pe acela care se face mai lesne. El nu trebuie primit după învățătura altora, care îndreaptă dese ori pe un tânăr în altă direcție decât aceia pentru care el este mai potrivit. Meșteșugul nu trebuie să atârne dela câștigul pe care îl are cineva în vedere, chiar dacă acela care urmărește acel câștig nu are mijloacele trebuitoare pentru a fi într'adevăr meșterul cel bun al chemării pe care a adoptat-o.

Meșteșugul trebuie să și-l descopere fiecare în pornirile adevărate ale sufletului său. Și, atunci când se încredințează că pentru aceasta este bun, el are voie să treacă peste sfaturile părinților și prietenilor, chiar dacă li-ar face o durere, să înfrunte toate piedecile care i-ar sta în cale. Cu bucurie trebuie să primească cele d'intâiu timpuri, sărace, îngustate, fiind sigur că, atunci când va pune în valoare toată comoara care se găsește în adâncul sufletului său, vor veni mângâieri de acelea care îl vor răzbuna de tot ce a suferit până atunci.

Lui Benvenuto i-a plăcut să fie giuvaergiu ; dar pe vremea aceia nu erau școli de artă. Numai în

timpurile noastre s'a gândit Statul că este dator să întemeieze școli cu teorie pentru oameni cari nu au talent la ceva, căroră li lipsește adese ori cu deșăvârșire îndemânarea și cari, neputându-și vinde teoria fără practică, încurcă lumea și se nenorocesc pe dânșii. Pe atunci, ca și la noi acum câteva zeci de ani, când vroia să învețe cineva, se ducea de-a dreptul la un om care era cunoscut că practică mai bine acea meserie. Așa a făcut și Benvenuto. S'a dus la un meșter care l-a tratat, cum se obișnuia în toate părțile până dăunăzi în mare parte, ca pe un copil al casei.

Învățătura a căpătat-o deci văzând pe bătrânul lui, pe învățătorul pe care și-l alesese, lucrând. Nu totdeauna practica iese din teorie, dar nu este practică bine făcută în care, de la o bucată de vreme, să nu se desfacă dela sine și teoria cea mai înaltă. Un om cu experiență a adunat în totdeauna, chiar fără să știe, o comoară întreagă de idei, dar toate ideile culese din cărțile de studii nu vor ajunge, la nechemat, la omul fără tragere de inimă, să producă și o practică vrednică de acest nume.

Giuvaergiul face giuvaiere mărunte, și se poate întâmpla ca, într'o viață de om, să nu treacă dincolo de lucrul migălos al unor poadoabe în care nu se întâlnește figura sau trupul omului. Multă vreme după ce Benvenuto Cellini se deprinsese acum a fi sculptor, turnând în metal, — fiindcă el nu a lucrat niciodată piatra, — statui mai mari decât acelea pe care le făceau sculptorii de meserie, i se scotea înainte această critică: nu oricine face bine lucrurile

mici este în stare să desăvârșească și pe cele mari. Dar el, cu minunata lui încredere în sine, cu siguranța că orice poate face omul printr'o hărnicie luminată de credință, s'a încumetat să înainteze dela acele smerite începuturi până la greutatea cele mai mari ale artei.

Nici el nu o fi știut când anume a ajuns în stare să facă operele acelea mari care și până astăzi îi veșnicesc numele. Așa se întâmplă cu omul care, multă vreme, răbdător, își cheltuiește toate puterile întru urmărirea unui scop mai înalt: de-odată înaintea lui răsare întreaga minune de care a visat. Și, astfel, el s'a simțit capabil de lucruri de care până atunci visase numai, sau le văzuse cu ciudă îndeplinite frumos de alții, fără să nădăjduiască el însuși a le putea îndeplini.

Atunci a început o vreme bună pentru dânsul. Din toate părțile veniau cereri. Concurenți mai vechi decât el, cu faimă stabilită, au fost învinși. Cum era el focus din fire, mai dădea cu pumnul și cu sabia într'înșii, ca să fugă pe urmă de urmărire. Dar nu era nevoie, fiindcă ajungea vădirea necontenită a unor puteri în stare să întreacă pe ale oricui.

Copilul micului meșter din Florența, acela care crescuse Dumnezeu știe cum, și pentru care tatăl său nu văzuse o carieră mai mare decât a unui lăutar la petreceri sau la nuntă, era privit acum ca una din gloriile Florenței lui. Putea să aibă câștigul pe care îl vroia, dar el nu s'a lăsat ispitit de pofta aceasta ordinară a banului, ci a jertfit adesea câștigul, care putea să-i răsară în cale, pentru a urmări ce credea el că este adevăratul canon al frumuseții.

Dar iată că nu i-au ajuns nici marginile cetății lui. A fost chemat aiurea. Pe vremea aceea, Franța era cârmuită de un rege mare, care cunoștea bine, prin războaiele pe care le purtase în Italia, de ce frumuseți erau în stare meșterii cari trăiau în acea țară. Francisc I-iu avea înaintea de toate pasiunea nobile a lucrurilor frumoase, și pentru dânsul era în stare să cheltuiască întregul tezaur al țării sale. Vechile clădiri le-a prefăcut după gustul său, zidiri noi s'au ridicat, podoabe de tot felul s'au îngrămădit în reședințele lui. Pentru dânsul, un meșter nu era un supus oarecare, un om din mulțime, din popor, cum se zice prosteste astăzi, ca și cum ceilalți ar fi din altceva decât din poporul lor; artiștii, meșterii cei mari erau pentru dânsul oameni aleși de Dumnezeu, pe cari îi socotia asemenea cu demnitatea lui regală. Li zicea prietenește: „Amice“, îi poftia la dânsul, venia în atelierile lor împreună cu cei mai înțelegători din Curtea lui, pentru ca să discute cu dânsii și să prețuiască împreună frumuseța lucrurilor îndeplinite.

Și în timpurile noastre sunt oameni bogați, cari, din nenorocire, mai mult din mândrie doresc să-și împodobească locuințele cu frumusețile artei. Dar cât de puțini sânt aceia, și în țările cele mai luminate din lume, cari să privească pe meșterul prin care se înfrumusețează casa lor, ca pe un bun și adevărat prieten, ca pe unul care are dreptul să stea în fața lui ca un om liber și demn de toată cinstea pe care și-a câștigat-o prin manifestarea talentului său.

Când a ajuns în Franța, fiul de mic meșter

florentin,—căci Florența se chema orașul în care se născuse și copilărise Benvenuto Cellini —, a avut nu o odăiță, undeva, printre slugile Curții, ci un întreg castel, pe care i l-a pus la dispoziție regele, pentru ca el să lucreze nestânjenit, fără nicio supărare, fără niciun fel de grijă, în rând cu curtenii pe cari îi avea Francisc în jurul lui.

Era așa de sigur că nimeni nu are dreptul să se amestece în această locuință pe care și-o câștigase prin vrednicie, încât, atunci când cineva a vrut s'o împartă în silă cu dânsul, nu s'a sfiit să pună mâna pe sabie și să-l dea afară, cu amenințare de moarte.

Neconținut, zi de zi, gândul lui Benvenuto se înălța mai sus, mâinile lui se făceau mai meștere. El nu mai trăia acum decât în vedenia de fiecare clipă a frumuseții, către care-i mergeau toate râvnirile. A ajuns acolo încât nimeni nu îndrăznia să se ia la întrecere cu dânsul, și mândria lui era în stare să se prindă la luptă și cu persoanele cele mai bine văzute la Curte, care, dintr'un motiv sau din altul, îndrăzneau să critice lucrurile săvârșite de dânsul.

Când i s'a urât de atâta bine și l-a prins dorul de acasă, vrând să vadă acum în altă stare decât odinioară pe ai lui, în nevoie de a fi ajutați de dânsul, marele artist a trebuit să fugă, și numai cu multă greutate, temându-se să nu-l prindă din urmă oamenii pe cari regele i-ar fi trimis să-l aducă înapoi, numai așa a ajuns îndărăt în țara sa, în cetatea sa.

Acolo, pe vremea aceia, era stăpân Marele Duce de Toscana. Și el, ca și Francisc, trăia înainte

de toate pentru a-și glorifica Domnia cu tot ce poate da arta cea mai aleasă. Cu lăcomie s'a răpezit el asupra oaspetelui făcător de minuni, pe care i-l trimisese Dumnezeu. L-a încunjurat cu toate dovezile de prietenie și i-a pus în vedere un câștig asemenea cu acela pe care îl avuse în Franța.

Ca și la Paris, în această Florență a lui, nu odată Benvenuto Cellini a văzut venind pe domnul țării încunjurat de Curtea lui strălucită. Când a făcut una dintre cele mai mari și mai frumoase statui ale sale, care și acum împodobeste foișorul sau loggia din Florența, lumea, nebună de bucurie, îl aclama îndelung și poezii îi cântau numele, pentru isprava cu care, spre cinstea cetății sale de naștere, o împodobise.

O nesfârșită mândrie îl cuprinse atunci pe dânsul, și el o mărturisește în paginile cărții simple pe care a scris-o, pentru ca să arăte ce viață a trăit și din această viață, încununată cu atâta izbândă, să se poată învăța și îndemna și alții.

Mai este nevoie să mai spun că el avea oricând intrarea în casa Marelui Duce și că, de și, pentru niște neînțelegeri, Marea Ducesă nu-l mai vedea cu ochi buni și ar fi vrut să-l împiedece să mai treacă prin apartamentul ei, Suveranul însuși nu i-a închis niciodată ușa și l-a privit în totdeauna ca pe cineva care are dreptul la cele mai înalte distincții, de care se împărtășiau numai nobilii de naștere, coborâtori ai familiilor celor mari?

Așa a trăit până la sfârșitul zilelor sale Ben-

**Neagoe (Basarab)-Vodă, ocrotitorul artei în Țara-Românească
(veacul al XVI-lea).**

venuto Cellini. Câtă muncă va fi cheltuit el adese ori în îndeplinirea acestor opere de o veșnică frumuseță!

Nu trebuie să-și închipuie cineva că un sculptor ca dânsul arăta numai modelul după care să lucreze alții, precum aceasta se întâmplă foarte adese ori în timpurile noastre, cu sculptorii mari și bogați, cari nu ating cu mânilor decât numai argila, lutul, din care se face modelul. Nu. El era și un tehnician. Era un muncitor de metal. El încălzia cuptorul, el făcea formele, el turna metalul topit într'însele. Îl vedem, în cartea pe care am pomenit-o, dând și învățături cu privire la felul cel mai potrivit de a îndeplini topirea. Era nu numai gândul înalt care descopere frumuseța, ci, în același timp, și umilul lucrător care urmărește și în cele mai mici amănunte desăvârșirea ei.

Într'însul se aduna ceia ce se chiamă azi muncitor și ceia ce muncitorul de astăzi socotește ca îndeletnicire de intelectual, ușor făcută și scump plătită. Așa de mult se pot lega aceste lucruri împreună, și așa de necesar este ca omul gândului să caute și îndeletniciri ale mânilor sale, sau acela care se îndeletnicește cu mânilor sale să caute a prinde în sufletul său cât mai mult din învățătura, din cultura timpului său, pentru ca, ridicându-se pe culmile științei și cugetării, să judece de acolo altfel decât muncitorul întunecat și neștiutor, care niciodată nu a suit treptele mai sus decât îndeletnicirea lui de fiecare zi.

III.

Acum, din această frumoasă Florență a secolului al XVI-lea, să trecem peste Oceanul cel larg al Apusului, într'o altă țară, în care, pe la 1770, deci două sute de ani mai târziu, se înfiripa abia, având păduri întinse, ici și colo câte o fermă, pentru un lucrător de pământ așezat mai de mult sau abia descălecat acolo, și cu orașe care erau numai în cea d'întâiu fază a întemeierii lor.

Această țară va fi mai târziu una dintre cele mai harnice și deci mai bogate din lume. Pe atunci erau coloniile engleze din America de Nord, care, după revolta lor izbânditoare împotriva Englezilor de același neam, s'au prefăcut în marea republică a Statelor-Unite, care dăinuiește până în zilele noastre. Pe atunci, în acele colonii, trăind mai mult de capul lor, dar exploatate de o administrație care avea în vedere numai propriul ei câștig sau câștigul depărtatei țări-mame, Anglia, nu erau măcar țărani ca aceia dela noi. Fermierul, când nu era ajutat de sclavii negri, cari fuseseră aduși de mai multă vreme din Africa, își căuta cu multă greutate de ogorul pe care de cele mai multe ori îl făcuse cu mâinile

sale chiar. Nu avea nici rosturile unui „domn“ și nici smerenia unui țăran adevărat.

Cine și-ar fi putut închipui că din ținuturile acestea locuite mai mult de dobitoacele câmpului și ale pădurilor decât de ființa omenească, așa de răzleață, o să iasă lanurile acelea întinse de grâu și de porumb din care se face nu numai hrana a o sută douăzeci de milioane de oameni, dar un nesfârșit material de export, în stare să sărăcească țările noastre, de mai multă vreme producătoare de grâne!

Dintre fermierii aceștia, puțini ajungeau altceva decât ce fuseseră părinții, bunicii sau ceilalți înaintași ai lor. Dar era o clasă de oameni care putea să aștepte mai mult decât atât, care era în veșnică mișcare și care de pe urma hărniciei sale putea să înainteze: aceștia erau locuitorii din orașele începătoare.

Niciunul dintre dânsele nu avea măcar zece mii de oameni, lume strânsă la întâmplare, în cea mai mare parte săracă, și având foarte puține mijloace de învățatură. Școlile vor răsări numai după aceia, și ele nu vor fi ale Statului, care nici capul nu-și bătea cu asemenea ctitorii, ci ale oamenilor înșiși, dacă nu ale Bisericii protestante, care avea nevoie de cărțurari pentru a ceti și a înțelege Sfânta Scriptură.

Din lumea aceasta așa de simplă s'a ridicat un copil pe care tatăl său — și acesta împovărat de familie — se gândise a-l face un meșter. Dar, și aici ca și în Florența lui Benvenuto Cellini, copilul simția într'însul altă tragere de inimă. Astfel, după câțeva trecere de vreme, el se apucă de tipografie, și, cum se obișnuiește lucrul

și până astăzi, copilul intră ucenic la un meșter tipograf. Căci meșteșugul nu se poate învăța de la început într'o școală de tipografie, ci numai prin practica de toate zilele. În felul acesta Veniamin Franklin ajunsese a fi unul dintre cei mai buni lucrători în breasla lui.

Nu se poate zice că îndeletnicirea aceasta îi aducea mare câștig. Cu toate acestea, multă vreme, ani întregi de copilărie grea, Veniamin Franklin nu a avut în vedere nimic mai mult decât ceia ce făcea în fiecare zi. Dar își închipuie cineva că omul acesta, care a rămas încrezător și bucuros de viață până la sfârșit, îndemnând pe fiecare la lucrul făcut cu plăcere, și-l închipuie cineva, în cei d'întâiu ani ai copilăriei sale grele, privindu-și meșteșugul cu ură, blăstămând ceasul când se apucă să lucreze și bucuros atunci când isprăvește, amestecând însă această bucurie din urmă cu ura împotriva acelor cari îi dăduseră mijloacele de a câștiga? Niciodată în viața lui, nici atunci și nici mai târziu, în anii înaintați de bătrânețe, de care s'a învrednicit, Franklin nu a avut o mulțămire mai mare decât aceia de a zice că în fiecare zi a făcut ceva și că a învățat mai mult decât știa în ziua de mai înainte.

Acum, meșterul acela adevărat, acela care este mulțămit de meșteșugul său, acela care se simte om între alți oameni și care înțelege că trebuie să aibă o menire mai mare decât aceia pe care o vede întâiu, nu-și putea opri gândul de a bate tot alte drumuri, mai depărtate, suind spre culmi mai înalte, în ceasurile când degetele-i umblau pe slove. A ajuns la cunoștințe științifice

la care se ajunge, în școli, cu mult mai greu decât cum a ajuns dânsul.

În mintea aceasta bogată, gata de orice roade, s'a alcătuit astfel o știință și o înțelepciune de un fel deosebit, care nu a stat însă mai pre jos de aceia a oamenilor trecuți prin școli și împodobiți cu diplomele pe care acestea le dau la sfârșitul studiilor. La ce nu-i stătea mintea acestui tânăr ager? La îngrijirea străzilor, la facerea unor case mai frumoase, la găsirea unor mijloace pentru înlăturarea primejdiei trăsnetelor — și de aici el a ajuns la întreaga teorie a electricității, care și-a făcut atâta drum de atunci de a revoluționat lumea întreagă, punându-ni la îndemână mijloace la care mii de ani nu visase nimeni. Dar, în același timp, el se gândia la societăți de interes social, la căile mai potrivite prin care oamenii să se poată ajuta, la urmărirea drumurilor către o mai mare libertate, la găsirea izvoarelor luminii și ale bogăției.

Și, precum Benvenuto Cellini ajunsese prietenul regelui Franciei Francisc I-ii și al Marelui Duce de Toscana, tot așa acela care începuse ca micuț ucenic tipograf, a ajuns să se așeze la masa guvernatorului și să aibă legături cu oamenii cei mai de samă din societatea americană de atunci.

Când a trecut Oceanul pentru a merge în Anglia și apoi în Franța, el a găsit în cea d'întăiu fără o lume de meseriași de felul lui, pe cari i-a uimit prin îndemănare, prin știință și prin modestie, câștigându-și de la început un loc mare printre dâșii. Acolo, în Anglia, el era tipograf, fără îndoială, dar, în același timp, în ceasurile

libere de acasă a scris cărți, și în cărțile acelea se cuprindeau adevăruri pe care nimeni nu le descoperise până atunci. Iar, când, mai târziu, a trecut în Franța, fiind acum om însemnat în țara lui, trimis cu sarcina de a câștiga prietenii pentru mișcarea americană de desrobire, care începuse în mijlocul unor foarte mari greutăți, oamenii din situațiile cele mai înalte, învățații cei mai cunoscuți se onorau că puteau să aibă la dânsii pe Veniamin Franklin și că puteau să schimbe câteva cuvinte cu dânsul.

Însăși Curtea regelui Ludovic al XVI-lea: regina Maria-Antoaneta, doamnele și seniorii de acolo auziseră de Americanul acela, îmbrăcat simplu, cu părul lung, nepudrat, cu hainele umile de acasă, pe care îl întâlneau pretutindeni vorbind numai de știința și de țara lui. Niciodată societatea aceasta franceză, așa de bogată, așa de cultă, așa de aleasă, nu se închinase atât de adânc înaintea unui om care avuse începuturi așa de smerite și care nu cerea pentru dânsul nimic decât recunoașterea că vine un lucrător de treabă dintr'o țară care cuprindea mulți alții ca dânsul și care merita, prin urmare, să fie ajutat.

În răscoala americană, care s'a isprăvit cu liberarea, Veniamin Franklin a avut un loc de frunte. A fost în mijlocul armatelor, a găsit mijloacele de a le întreține, a ajuns el, care socotise cu greutate câțiva bani de argint în tinerețea lui, să găsească tot felul de combinații istețe pentru ca acele armate ale răsculaților să poată trăi și să poată urmări țintele lor.

De la o vreme, recunoaștința națională l-a încun-

jurat pentru tot ceia ce făcuse, din zilele când luase asupra sa mărunta gazetă a fratelui, în care se dădeau lupte pentru binele orașului lor de naștere, până în clipa când, în Sfaturile cele noi ale țării, el avea un glas hotărâtor, arătând neconținut calea spre mai bine.

Săracul muncitor de odinioară ajunsese acum un erou național, și reputația lui morală trecea înaintea aceleia a oricărui alt cetățean din patria pe care o ajutase să se întemeieze. Toate acestea fără niciun fel de artificiu, fără niciun fel de iscusință neonestă, precum și fără niciun fel de trufie. De la început până la sfârșit el a rămas un om simplu, un om de viață patriarhală, de purtare prietenoasă, lipsit de orice fel de pretenții.

Sufletul lui întreg și l-a cuprins în două cărți, care și astăzi ar trebui să fie în fruntea acelor pe care orice lucrător din timpurile noastre s'ar cuveni să le cetească. Într'una dintr'însele povestește însăși viața lui, dar întocmai așa cum a fost, fără să scadă sau fără să adauge nimic, fără să ascundă lucruri care nu i-ar fi plăcut și fără să adauge altele pe care le-ar fi socotit în stare să-l înalțe. Este ca un fel de mărturisire făcută înaintea duhovnicului și alcătuiește o adevărată oglindă a unei vieți așa de curate, încât tot ceia ce se petrecea într'însul putea fi spus limpede înaintea tuturor.

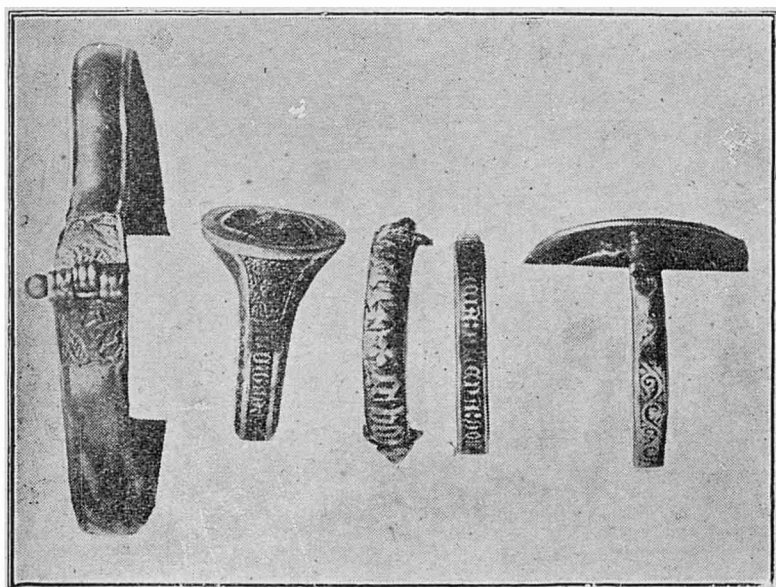
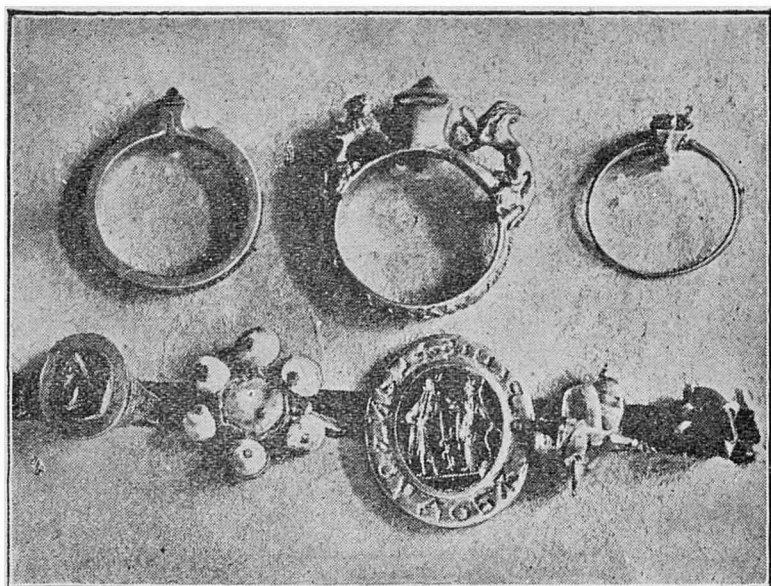
Lângă această carte a bătrânețelor lui, care au mers până dincolo de șaptezeci de ani, mai este și o alta, în care el predică morala pe care o întrupase în viață pentru acel întreg popor al Statelor-Unite care ajunsese la izbăvire în mare

parte și prin silințele lui. Această carte trece supt numele unui om din popor, care ar putea fi un țăran, care ar putea să fie și un meșteșugar, și pe care el îl intitulează „Nenea Richard“. „Știința lui Nenea Richard“ este pentru toate timpurile un adevărat îndreptar de viață bună, care merge pe căi drepte și care tocmai de aceea ajunge la țintă mai răpede decât toate învârtelile meșteșugite ale oamenilor cari cred că numai astfel se poate ajunge la țintă.

Iată deci un alt om pe care nu l-a făcut nici numele mare al părinților lui, nici bogăția pe care ar fi moștenit-o, nici lingușirea pe lângă cei puternici și care a ajuns la culmile spre care putea ținti și cea mai încrezută ambiție omenească. Dar toate acestea le-a dobândit el cum? Prin singura mare virtute a unei vieți care a întrebuintat fiecare clipă, care a legat o clipă de alta, care nu a lăsat nimic să se piardă din ceia ce agonisise, care cu bucurie și cu încredere a stat totdeauna în fața soartei și a silit-o să deie tot ce se cuvine unei vrednicii omenești, încercată în mijlocul unei vieți lipsite de orice pată.

Avem astfel în fața noastră un al doilea model.

De atunci lucrurile s'au schimbat în multe privinți, dar în viața aceasta omenească, schimbătoare, sunt lucruri care nu se pot schimba niciodată. Se poate schimba înfățișarea orașelor: ele pot avea, peste căsuța lui Franklin, cele șaizeci până la o sută de rânduri ale „zgârie-norilor“ din marile orașe americane, cu milioane de locui-

Juvalerele găsite în mormântul lui Vodă Basarab († pe la 1340)
în Biserica Domnească de la Argeș.

www.dacoromanica.ro

tori. Lumina electrică se poate revărsa în valuri orbitoare, cât este noaptea de mare, gâturile uriașe ale fabricelor care întrebuițează mii de oameni se pot ridica pretutindeni, înroșind toată noaptea cerul Americii, bogățiile omenirii se pot aduna de pe urma acestei turbate munci a oamenilor celor mai înzestrați în ce privește întrebuițarea dibace a mașinilor și încordarea tuturor energiilor omenești solidarizate. Acolo unde gazetuța adolescentului Franklin abia se strecura de la o căsuță la alta, acolo cele mai mari jurnale din lume se pot trage în milioane de exemplare. Acolo unde se vedea câte o Biblie la fereasta unui librar sărac, astăzi rafturi încărcate de producțiile preselor celor mai minunate stau la dispoziția cetitorilor cari se îngrămădesc spre a ceti. Toate s'au schimbat astfel, dar, și acum ca și atunci, este o singură regulă de viață pentru omul care trăiește cum trebuie: a-și alege bine meșteșugul, a-l iubi din toată inima, a nu-și blăstăma niciodată suferințele, a crede în folosul care este în orice sfortare omenească onestă, a-și trăi harnic și mulțămît anii cari îi sunt lăsați aici pe pământ și a isprăvi cu un zâmbet pe buze, pentru ceia ce fiecăruia dintre noi îi este dat să poată îndeplini față cu puterile care nu în zădar i-au fost încredințate.

IV.

Între cei mai de samă poeți ai Germaniei în veacul al XVI-lea se numără cineva care n'a fost numai un cizmar, dar a rămas legat de meșteșugul său și până la sfârșitul vieții, fără ca o singură clipă să creadă că într'aceasta ar fi un fel de scădere pentru acela care se pricepea să înșire frumos cuvintele în versuri.

Hans Sachs — noi am zice: Ioan Sasul — a meritat să fie acoperit cu laude de cel mai mare dintre toți cântăreții germani, Goethe, care-l preamărește în aceste frumoase versuri:

Dumineca 'n atelier
Din zori stă dragul nostru meșter.
Murdarul șorț și l-a pus jos
Și poartă haina serbătorii.
Ciocan și ață și-a lăsat,
Și în cutie îi stă sula.
Odihna-i e a șaptea zi,
De multă trudă și năcaz.

Cum simte soarele pe cer,
Odihna 'n muncă se preface:
El simte cum o lume-a lui
Micuță 'n creier îi zvicnește,
Că dă să miște, să trăiască
Și că-i dator a-i face drum,

Că are-un ochiu pătrunzător
 Și este 'n el iubire-atâta
 De a vedea curat și clar
 Și-a face orice lucru fain,
 Că are limbă vorbăreață,
 Ce-și află vorbe lesnicios,
 Și Musele sânt bucuroase
 Să-1 facă meșter al cântării.

El însuși își povestește viața astfel:

Născut la 1494, în ziua de 5 Noiembrie, la Nürnberg, din oameni săraci. Tată și mamă-i mor când era mic copil.

Nu e lipsit de învățătură, așa cum se dădea atunci, cu toate că nu erau ca azi școli publice, în care prea adese ori copilul deștept își pierde numai vremea ca să ție pas cu cel greoiu și prost sau cu cel leneș. La șapte ani merge la școala care se zicea „latinească“, pentru că învățătura mai înaltă se dădea în această limbă. Învăță acolo gramatica și muzica, „după datina proastă a vremii, și de altfel le-am și uitat“, ba chiar retorică; logică, aritmetică, astronomie, filosofie.

La cinsprezece ani, abia atunci începe a învăța cizmăria, „ca să mă hrănesc din munca mânilor mele“. În doi ani se isprăvește ucenicia.

Dar oamenii nu se așezau ușor pe atunci. Calfa avea datoria, o adevărată datorie, să cuture țara. Și era bine, pentru că numai văzând multe locuri deosebite, de acasă și de aiurea, multă lume, bună și rea, ajunge cineva să-și facă o minte înțeleaptă. Unde n'a fost? Pretutindeni însă nu pentru primblare, ci făcându-și harnic meșteșugul:

De joc, beție și femei
Și de prostiile ușoare
În lunga mea călătorie
Eu m'am oprit, gândind atât,
Cu dragostea inimii mele :
La arta bună a cântării.

Se deprinde întâiu la cutare, Leonard Nunnenbecker. Astfel, când împlinește douăzeci de ani, ajunge el însuși a face versuri, ba întemeiază și el o școală de poezie. Dar rămâne meșterul harnic și bucuros de lucru și, în loc să alerge cu cântecele lui din dragoste în dragoste, își ia nevastă — om sărac și fără alt sprijin decât truda mânilor lui — și are șapte copii, pe cari găsește mijlocul să-i crească.

Îi mor copiii toți, îi moare și nevasta. Sufletul viu dintr'însul îl ține și mai departe, gata de ispravă în ale muncii și în ale gândului. E o pedeapsă a lui Dumnezeu pentru mândria de care a fost stăpânit. Se gândește, în jalea lui cea mare, la David și Betsabea, și se lasă pedepsit de puterea nevăzută care l-a judecat.

Cu a doua soție „va trăi el cât va da Dumnezeu“. Cu o astfel de viață el merge până dincolo de șaptezeci de ani, lăudând ce e bun, batjocurind cu îndrăzneală ce e rău, îndeplinind ceia ce credea el că este datoria sa morală.

Versurile lui, ușoare, fără mult meșteșug, dar venite din adâncul inimii și pline de înțelepciune, cântă viața casnică, credința față de soție, iubirea de copii, bunătatea și cuminența în toate formele lor. Cetățean al vechiului său oraș cu înalte ziduri de încunjur, cu frumoase turnuri, cu biserici măiestru împodobite, în care un sim-

plu meșter de cazane, ca Peter Vischer, ca Veit Stoss, putea să se așeze în rândul marilor artiști sculptori, el nu se obosește arătându-i toată frumuseța care nu se asemănă cu nicio alta.

La Germani și mai târziu nu s'a făcut nicio deosebire între oamenii de carte și între aceia cari lucrau la câmp sau se îndeletniciau cu meșteșugurile.

Cutare revoluționar german din anul 1848, Carl Schurz, povestește, în amintirile sale, cu cea mai mare plăcere, de legăturile pe care le-a avut cu clasele muncitoare. Tatăl lui era dascăl de sat și în același timp se îndeletnicia și cu plugăria. Aceasta poate fi o învățătură pentru foarte mulți, cari, îndată ce ajung să capete o diplomă și, în puterea ei, un loc în învățământ, desprețuesc să puie mâna ei însuși pe coarnele plugului.

Să ascultăm ce zice Schurz despre acest părinte al lui, rămas totdeauna la țară și de care nu avea de ce să se rușineze, precum o fac de atâtea ori oamenii ajunși, la noi:

„Era un plugar destoinic, înțeleghător, energic și neobosit. Des de dimineață ieșia cu argații pe câmp și, nu numai că-i învăța și-i conducea, dar, când era la o adică, el mergea în fruntea lor, ca bun exemplu, și la lucrul cel mai greu.

„Icoana lui îmi stă și acuma înaintea, așa cum, după obicei, el însuși aducea cea d'intâiu căruță cu snopi în șură, stând, cu biciul în mână, pe unul dintre cei trei, patru cai, cari, unul după altul, în șir, erau înhămați înaintea carului. Adese ori l-am

auzit spunând că sfatul lui, în ce privește lucrul pământului, era cerut adese ori de tovarășii lui de ocupație, și foarte prețuit“.

Și el adaogă, arătând ce însușiri morale pot să iasă dintr'o viață întrebuițată în acest fel:

„Firește că era ca un rege în casa lui, dar un rege care nu era numai ascultat, ci și iubit“.

Și, ca să-și dea cineva samă de viața care era în astfel de casă, în care poate să crească un om cu însemnătate în mijlocul nației lui, iată cum povestește tot el despre îndeletnicirile mamei:

„Gospodăria în fruntea căreia stătea era în adevăr mare destul ca să-i lase puțină odihnă. Din zori, vara, la lumina lămpii, iarna, era totdeauna în picioare, ca să vadă dacă oamenii casei, mulți la număr, bărbați și femei, veniau la lucru și-și aveau hrana. Se găseau acolo aproape două duzini de argați și slujnice, fără a mai socoti pe oamenii luați cu ziua. Tot personalul, căruia i se zicea, de obicei, „poporul“, se aduna la prânz într'o odaie din rândul de jos, al căreia acoperiș boltit se sprijinia pe stâlpi groși de piatră. Într'un colț se găsea vatra, cu coșul cel mare. Căldări încăpătoare atârnav de lanțuri de fier și de cârlige de-asupra focului aprins. Aceasta era bucătăria obișnuită a casei. De cealaltă parte a sălii era o masă lungă, la care, pe băncile de lemn, „poporul“ mânca. Înainte de a se

așeza jos, argații și slujnicele, cu spatele către masă, își spuneau rugăciunile. Pe urmă șeful lor lovia tare cu cuțitul în teacă pe masă și acesta era semnul să se așeze. Supa sau fiertura de făină o mâncau oamenii cu lingura de lemn din talgere mari de lemn. Carnea și legumele erau aduse pe niște lungi, mici scânduri albe, care stăteau de-alungul mesei. Farfurii nu erau. Furculițele de fier le dădea casa. Pentru a tăia, oamenii își întrebuițau bricegele. Șeful argaților tăia pânea necesară, care se dădea, pe urmă, de jur-împrejur, în bucăți mari. Pâne albă era numai la sărbători. În timpul prânzului nu se rostia niciun cuvânt. Indată ce șeful argaților puneă jos cuțitul și furculița, prânzul era gata. Se înțelege că lăsa oamenilor vremea de a se sătura. După acest semnal, se ridicau toți, întorceau iarăși spatele lor către masă, spuneau încă o rugăciune și se împrăstiau fiecare la locul său“.

În astfel de împrejurări făcând lucrul, înțelege oricine că era o frăție între oameni, că ei se simțiau legați prin aceeași ocupație, că nimeni nu se credea mai puțin decât altul, ci, cu toții uniți, așteptau binecuvântarea pentru ostenele lor.

Așa era pe vremea aceia. De când a început lucrul în fabrici, și de când clasele sânt așa de deosebite unele de altele, așa ceva nu se mai vede între tovarășii aceluiași fel de lucru!

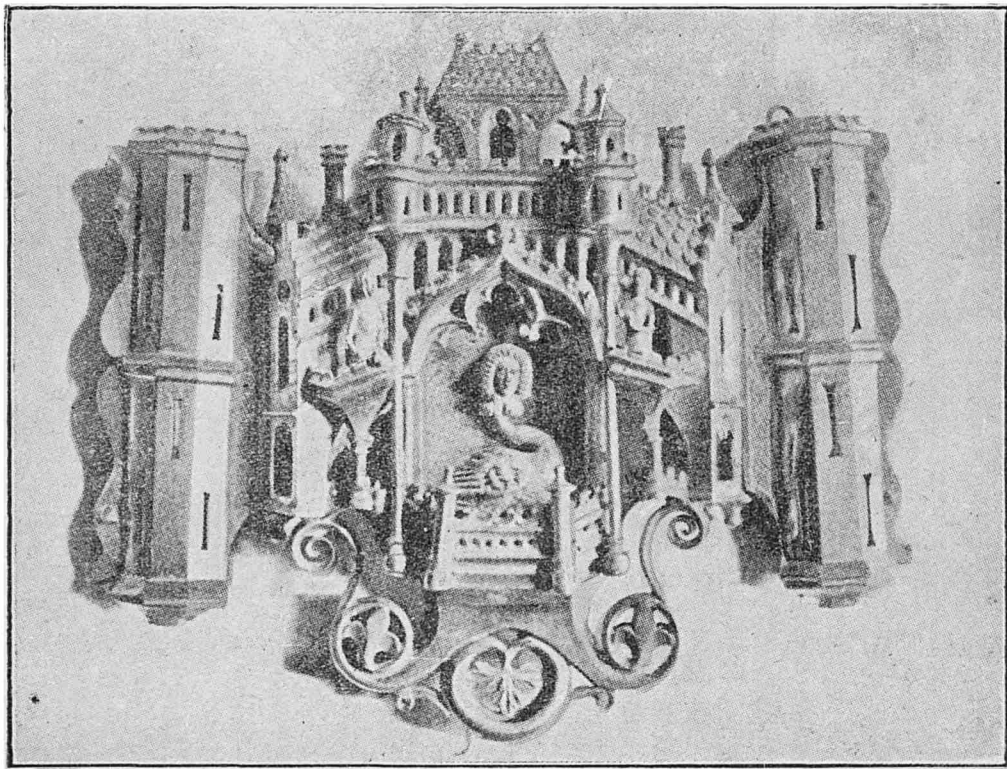
Este de sine înțeles că astfel de obiceiuri, pe care le-am găsit la țară, se întâlneau și la orașe, acolo unde lucrătorul strângea în jurul lui calfele și ucenicii. În orice rost al vieții, era pe

vremea aceia un simț obștesc, care, din nenorocire, s'a pierdut, fiind înlocuit cu patimile neiertătoare ale fiecăruia, care ar vrea să poruncească tuturor, fără să fie poruncit de nimeni.

Viitorul om politic povestește cum își întrebuița copilăria mergând cu mamă-sa să cercezeze și grajdurile vitelor, „ca să vadă dacă ele își au ce li trebuie“. Pentru viața lui mai departe, pentru legăturile pe care le-a avut, ca luptător, alături de mulțime, amintirile acestea, din cea d'întăiu copilărie, au trebuit să fie deosebit de prețioase, aducându-i cel mai mare folos. Altfel înțelege oamenii atunci când ai aceleași amintiri și altfel când legătura dintre un șef și ascultătorii lui vine numai dela îmbrățișarea aceleiași idei abstracte.

Omul nostru vorbește și de frații mamei sale, cari toți erau ridicați, ca și părintele lui, din mulțime. Ei intraseră în oaste pe vremea lui Napoleon și ajunseseră la rosturi mai înalte. Dar „între oamenii mai în vârstă, în afară de familie“, el găsește pe cineva al cărui nume nu l-a uitat niciodată. Fusese odinioară meșter cizmar: de aceia i se zicea „meșterul Gheorghe (Jurges)“.

Pierzându-și meseria, pentru slăbiciunea ochilor, era întrebuințat ca un curier, dar tot suflul lui rămăsese în legătură cu meșteșugul pe care fusese constrâns a-l lăsa. „Era unul dintre oamenii cari, cu bune însușiri firești, căpătaseră numai puțină învățătură, dar la cari acest puțin ajungea pentru a scoate nevoia lor de gândire în afară de linia celor obișnuite în sfera lor de viață și de toată ziua. Cetise tot felul de lucruri

Paftaua de aur de la Incingătoarea lui Vodă Basarab, găsită în mormântul lui de la Biserica Domnească din Argeș.

tipărite, care-i căzuseră în mână și, chiar dacă nu înțelegea multe dintr'însele, avea totuși părerile lui proprii asupra lor". S'a apucat să critice și cuvintele pe care le spunea păstorul în biserică, spunând că Dumnezeu a dat omului minte, ca să se folosească de dânsa. Ba gândul acestui om simplu se ridica și până la filosofie. Îndemna pe tânărul lui prieten să nu învețe teologia, fiindcă „domnii aceia din cler trebuie să spuie prea multe lucruri, la care nici ei singuri nu cred“.

E bine să ne oprim o clipă asupra filosofiei acestui om, care învățase din viață și nu din carte și despre care tovarășul lui de odinioară știa așa de târziu să spuie așa de multe. „El căuta adesea să-mi arată cât de puțin este nevoie ca să fie cineva fericit și, ca dovadă, înfățișa exemplul lui propriu. Căci el era un om foarte sărac după obișnuitele socoteli ale lumii. Soarta nu numai că nu-l ajutase, ci, mai curând, îl lovide aspru. Nu tăgăduia că simția într'însul ștofă pentru ceva mai bun decât numai un cizmar, dar pentru aceasta numai îl pregătiseră părinții lui. Pe urmă, boala de ochi îi răpise și destoinicia pentru meșteșugul lui de cizmar și trebui să ajungă curier pentru a câștiga pâinea trebuitoare alor săi. Dar ce i-ar folosi, dacă s'ar chinui acum cu tot felul de gânduri negre cu privire la aceia ce ar fi trebuit să fie și n'a ajuns? Lumea este frumcasă și pentru un curier sărac. Și el a avut norocul să aibă a face cu oameni cari învățaseră mai mult și stătuseră mai mult în școală decât dânsul. Orice gând nou pe care îl aude spus și poate să-l înțe-

leagă este pentru dânsul o mare mulțămire. De aceea trebuia să se gândească mai mult la bucuriile pe care i le-a dăruit viața decât la suferințele pe care i le-a adus, pentru a se simți fericit. Mai la urmă, nu-i trebuie cuiva mai mult pentru fericirea pământească decât o conștiință bună și mulțămirea cu puțin. Când în viața mea de mai târziu aş trebui să fiu apăsător de sărăcie sau atins de lovituri nemeritate ale soartei, mi-ar trebui să mă gândesc numai la prietenul meu, curierul Gheorghe“.

După ce am arătat ce a putut să iasă pe terenul artei celei mai înalte ori al înțelepciunii celei mai nobile și al celei mai frumoase cariere de om de Stat din cineva care și-a petrecut mulți ani din tinereță legat de un meșteșug modest, am crezut că este bine să adaug și povestea cizmarului de la Nürnberg, care a ajuns meșter cântăreț și a făcut să se bucure o întreagă societate de produsele muncii lui smerite, și acelea ale țăranilor și meșterilor de la începutul secolului al XIX-lea, în Germania, cari, trăind viața pe care am înfățișat-o, dădeau din mijlocul lor oameni cari au stat în fruntea mișcărilor de înnoire a poporului lor. Și, dacă, în trecut, s'a cules și o lecție de morală în ceea ce privește mijloacele de a fi fericit cineva fără multă cheltuială și fără osteneți deosebite, cred că și aceasta poate fi de puțin folos în cuprinsul acestei cărți.

V.

Să venim acum la lucrurile noastre. Noi nu am avut niciodată puțința de a face lucruri de artă așa de minunate ca acelea care au ieșit din mâinile lui Benvenuto Cellini. Vremurile nu ni-au îngăduit aceasta. Ele au fost mai vitrege pentru noi decât pentru alte neamuri.

Așezați la un loc de cinste, dar la un loc greu, noi am stat în calea tuturor năvălirilor. Atâtea valuri cotropitoare au trecut peste noi, de atâtea ori munca pe care am îndeplinit-o a fost părăduită de lovitura dușmanului.

Rare ori țările acestea au cunoscut o așezare, și omul de astăzi, păstrând legătura cu cel de ieri, a putut să pregătească terenul pentru acela care va veni după sine. Toate au fost supuse unei vijelioase schimbări și numai Dumnezeu știe prin ce împrejurări am putut noi trece pentru a duce până astăzi smeritele noastre așezări să-tești. Începuturile sărace ale orașelor noastre, care la început au fost locuite în cea mai mare parte de o populație străină, coborită, pentru Muntenia, din Ardeal, cu Sașii și cu Ungurii lui, și descălecată, pentru Moldova, din Polonia, cu Germanii și Armenii cari veniau din acest

regat vecin, toată vitejia Domnilor noștri, tot devotamentul boierilor, toată credința unei țări care se strângea în jurul stăpânitorului ei în ceasurile cele grele, toate virtuțile unei rase minunate, care nu a avut până în zilele noastre puțința de a-și vădi toate însușirile, toate acestea nu au fost în stare să creeze un centru așa cum a fost Florența lui Benvenuto Cellini Și nici nu am avut răgazul pe care l-au avut întinsele șesuri americane pentru a se alcătui acolo începuturi de viață așa de pline de făgădueli, cum erau acelea din provinciile engleze de peste Ocean, pe vremea lui Veniamin Franklin.

Dar, încetul pe încetul, de-a lungul veacurilor, poporul acesta a fost în stare să îndeplinească lucruri pe care poate un alt neam mai puțin răbdător, cu mai puțină încredere în scopurile vieții, nu ar fi fost în stare să le îndeplinească. Aceasta se datorește înainte de toate faptului că Românul este gata de orice, că el se potrivește pentru orice fel de împrejurări. că el este în stare să se ridice mai presus de orice piedeci.

Țăran atunci când i se dă în seamă ogorul, el poate să fie, în târguri și orașe, ucenicul meșterului străin, poate să-l ajungă, să-l întrecă prin grăstul lui înăscut, prin simțul acela de armonie care deosebește orice lucru iese din gândul și mâinile noastre. Cu aceasta ne-am ținut și am înaintat în mijlocul unor greutăți pe care timpurile noastre, care se sperie de orice iluzie a unei primejdii, nici nu și le pot închipui.

Spun aceste lucruri pentru ca să se înțeleagă că și astăzi putem face orice, ne putem ridica în rând cu orice neam, suntem în stare a-l biruim

chiar, dacă vom avea acele însușiri pe care le-am văzut la oamenii de felul lui Benvenuto Cellini în Florența și al lui Veniamin Franklin în America de Nord, dacă, adecă, vom sfinți vremea prin muncă și vom sfinți munca prin scopul căruia o închinăm, prin bucuria cu care vom îndeplini-o, prin mulțămirea pe care vom avea-o când această muncă va fi îndeplinită, când vor peri netrebnicile obiceiuri de astăzi de a privi, fiecare, ca țintă a vieții încetarea lucrului și a crede că prin chemarea la lucru se aruncă osânda asupra lui și că el are îndoita datorie de a scăpa de această osândă și de a batjocuri pe acela care i-o dă.

Pe vremurile lui Ștefan-cel-Mare, în veacul al XV-lea, când se duceau luptele acelea cumplite împotriva Turcilor și a vecinilor cari ar fi vrut să-și alipească silnic țara noastră: Ungurii, pe de o parte, și Polonii, pe de altă parte, sau, mai bine zis, clasa stăpânitoare de atunci peste Ungaria și Polonia — căci poporul însuși era bucuros să trăiască alături de poporul nostru —, în acele grele vremuri eroice, de care ne mândrim și acum, meșteri români nu prea erau. Adecă, să ne înțelegem: dacă era vorba de lucrul lemnului, sau de lucrul pânzei, al postavului, de lucrul olăriei, Românul dela sat își ajungea el însuși. Astăzi toată lumea se duce la târg degeaba, și întâlnește acolo ispita cârciumarului sau dugheana unde se vând lucruri proaste pe care omul și le-ar face mai bine el singur cu materialul cules de pe câmpul lui. Pe atunci drumurile nu erau sămănate de zăpăciți cari, cu treabă sau fără treabă, se încurcă unii

de alții. Omul stătea la lucrul lui și la locul lui, și țăranul acesta, închis în satul nașterii sale, între rudele sale de sânge, cari erau consătenii săi, țăranul acesta era ca un fel de politehnician. Într'un singur om se strângeau toate meșteșugurile, și el era destoinic să îndeplinească orice nevoie a vieții. Numai atunci când era vorba de lucrul metalului, atunci țăranul trebuia să se îndrepte către robul boierului, care era Țiganul, om venit din foarte depărtate locuri răsăritene, tocmai din India, pe urma Tatarilor năvălitori, cari aveau nevoie de armurieri și de lăutari, și aceștia au fost tovarășii întunecați la față ai țăranilor noștri de pe vremuri.

La orașe, meșterii cari erau lucrau ei între ei și ei pentru ei, și se îngrijiau de ce era trebuit Domnului, boierilor și oștirii. Așa au lucrat timp îndelungat acești oaspeți străini așezați în târgurile și orașele noastre, care în cea mai mare parte au fost întemeiate chiar de dânșii, și stăpânite multă vreme, fără niciun amestec al Românilor, în afară de mahalalele unde trăiau săteni ca și ceilalți, având legături oarecare cu târgul vecin, care nu se putea lipsi de dânșii.

Dar iată că de la o bucată de vreme, mai ales în ceia ce privește anume îndeletniciri, meșterul român a început să răsară. Se poate spune că pe la 1600 el înlocuise cu desăvârșire pe străini, cari și periseră încetul cu încetul, departe de țarilor, sau trecuseră la legea majorității locuitorilor țării, la religia ortodoxă, și se făcuseră creștini de același fel, prin urmare și oameni de același neam ca și Românii cei vechi. Așa a fost

la Suceava, așa a fost la Sirete, la Iași, la Roman, în Moldova, așa a fost la Câmpulung și la Târgoviște, în Muntenia.

Meșterii aceștia vechi ai noștri erau alcătuiți în bresle. Bresle, corporații după legiurile cele nouă, avem și noi acum, după ce, pe la 1860-1870, breslele cele vechi, refăcute de legiuirea cea nouă a Regulamentului Organic, de la 1834, fuseseră desființate, ceea ce a fost o foarte mare greșeală, Statul neînțelegător unindu-se cu străinii cotropitori pentru a desființa aceste bune, vechi și rodnice tovarășii ale noastre.

Dar între breasla de acum și între breasla de la 1600-1700, ba chiar de la începutul secolului trecut, este o foarte mare deosebire. Vechea breaslă nu exista în puterea unei legi, ci ea venia dintr'un îndelungat trecut de mai multe sute de ani. Ea nu era o alcătuire adusă din afară asupra oamenilor, ci o alcătuire făcută d'inăuntru și ajunsă pe urmă la cunoștința Bisericii, care o binecuvânta, și la cunoștința Statului, care o recunoștea.

Breasla de astăzi, cu mijloacele ei de ajutor, luate din încasări făcute cu plăcerea sau cu neplăcerea oamenilor, este o formă materială. Breasla de odinioară era înainte de toate o ființă morală, sufletul tuturor, în deosebi, unindu-se în sufletul cel mare al breslei. De aceea, pe când breasla noastră de astăzi se vede numai în birouri,— în spitale, în case de ajutor, dar mai ales în birouri —, breasla cea veche se vedea pretutindeni. Ea era esența însăși a vieții centrelor orășenești. O întâlneai la fiecare pas, și la fiecare pas ea se ajuta pe sine fără să ceară niciun fel de ajutor al Statului, adecă al Domniei.

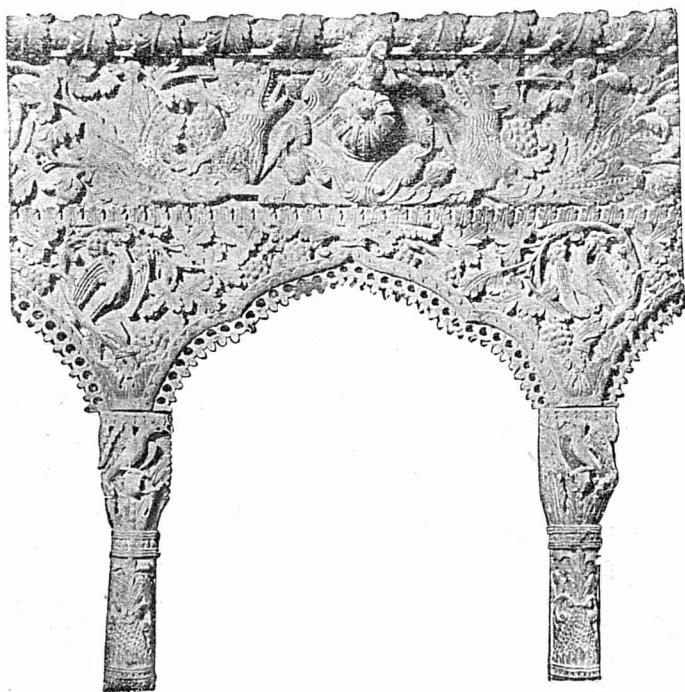
Breslele, supt starostii sau bătrânii lor, supt sfetnici cari încunjurau pe starosti, cu vătăfii și încasatorii lor, breslele acestea își aveau bisericile, pe care singure și le ridicaseră, și a căror grijă aveau mândria de a o purta singure.

Atâtea dintre cele mai frumoase clădiri ale noastre sunt făcute de breslași, și până astăzi se pomenește această obârșie a lor. Numele breslașilor sunt însemnate și astăzi pe odoarele sau cărțile bisericesti, dacă nu chiar pe inscripția care se găsește de-asupra ușii de intrare.

Preoții și dascălii erau plătiți de breslași, și nu odată, lângă biserică, se întâlnea și școala, care firește nu era, ca astăzi, aceeași școală pentru lucruri deosebite, pentru oameni deosebiți și în-deletniciri deosebite, ci fiecare școală se potrivea pentru oamenii cari învățau într'însa.

Breslele acestea își aveau orânduiala lor, însemnată în ceia ce se zicea odinioară „ponturi“, adecă puncte, și ele prevedeau pedepse, nu numai pentru păcate grele, ci și pentru cine ar fi întrebuințat o vorbă aspră, necuviincioasă față de cel mai bătrân, ori ar fi jignit în mândria lor de bătrân pe staroste.

La anume zile, breslașii se adunau, strângând în jurul lor pe calfe și pe ucenici, până la cel din urmă copilaș pe care părinții îl încredințaseră starostelui, în siguranța că nu va ieși dintr'însul nici un rău, nici un stricat, nici un leneș. Era hramul breslei. Și, din depărtarea vremii, parcă aud cuvintele înțelepte, glumele potrivite care se rostiau în zilele acelea când toți se simțiau ca fiind un singur trup, însuflețit de aceeași simțire și având aceeași conștiință.

Bucată dintr'o veche catapeteasmă.

Astăzi, nimic nu ar fi mai ușor decât, printr'o singură hotărâre, scrisă de un singur condeiu, pe o singură bucată de hârtie, într'un singur birou ministerial, să se suprimе breslele pe care le avem. Părăsite de vremuri care nu le mai înțelegeau, năpădite de străinii veniți asupra lor, breslele de odinioară s'au apărut tot așa de vitejește împotriva acestor năvălitori pașnici, precum se apăraseră odinioară boierii și țara împotriva Turcilor, în dumbrăvile și văile Moldovei lui Ștefan-cel-Mare.

Plângerile lor, ca ale blănarilor din Botoșani, de pildă, răsună și până astăzi în auzul nostru și ne înduioșează adânc. Oameni cari vedeau că se pierd și cari știau că nu este niciun mijloc de a se ajuta, dar cari voiau să rămână pe hârtie însemnată durerea și desnădejdea lor.

Au murit breslele acelea, nu părăsindu-se, ci ucise, și sufletul care a fost într'însele, sufletul acela trebuie înviat din nou, dacă ținem ca vreodată să recăpătăm orașele pierdute și să fim într'adevăr domni după dreptul nostru în tot cuprinsul pământului românesc, întovărășindu-ne cu alții, dar fără a părăsi niciodată situația aceia de mai mare între tovarăși, situație la care ne îndreptățește toată desvoltarea de pe acest pământ a istoriei noastre de trudă, de suferințe și de glorie.

VI.

Viața meșterilor acestora vechi dela noi, oameni de tradiție, de bune obiceiuri din bătrâni, cu grija lucrului cinstit și frumos, lăsând câștigul în rândul al doilea, se oglindește foarte bine în cele câteva hârtii păstrate dela dânșii, scrisori, contracte, pe care le-am tipărit în „Scrisori dela meșteri“, adăugite pe lângă „Istoria meseriilor la Români“. Din aceste puține rămășițe ale unei vieți modeste aleg câteva dovezi ale felului lor de simțire și câteva socoteli ale învoielilor lor.

Iată, în Novembre 1785, când boierul Pană Filipescu, Mare Ban al Țării-Românești, voiește să ridice în județul Prahova, supt munte, mănăstirea Poiana, care, străjuită de cei doi brazi bătrâni, trăiește și astăzi lângă zdravenele case egumenești, el se îndreaptă, e adevărat, nu către un zidar din țară, ci către un Sas, Johann Rattner, pe care însă îl trata cum și-ar fi tratat pe orice meșter din țară, așa încât nația zidarului-arhitect nu are nimic a face cu condițiile contractului încheiat. Rattner se tocmește cu un Acachie, pus vechil de marele boier, ca să lucreze din roșu biserica plănuită, „dimpreună cu oamenii miei“ „și pe câtă sumă de cărămidă va intra,

pă fieștecare mie să mi se dea acești bani, ce arăt mai sus" (adecă trei taleri, șaizeci de bani mia de cărămidă). El iea asupra lui să facă „toate cele ce se arată înainte: grățiile, ostrețe, mațolii, vedre, hârdaie, funii, lopeți, salahori la tot lucrul, și apă și ori alt ce va face trebuință pentru zidire. Iar la ridicatul lemnelor, la lucrul zidului și la ridicatul pietrelor i a stâlpilor, pe unde va face trebuință, să am a pune salahorii miei, fiindcă așa ni-a fost așezământul". I se dă „numai cărămida și varul, nisipul, tiparele bolților și cât fier va trebui". „Iar colțurile stranelor după cum este înăuntru la biserica Măgureanului" (care se păstrează și până acum la București, însă cu totul prefăcută, biserica veche fiind cu mult mai frumoasă) „așa să le fac, și, pe din afară, în dreptul stranelor, spre oltar, să fie cum este la sfânta mănăstire ce se numește Davidul (Icoanei)". Meșterul se îngrijește în același timp ca toate lucrurile să fie frumos alcătuite: „decî, după această tocmeală și așezământ și după izvodul cel vechiu, să am a lucra tot lucrul, temeinic, frumos, drept, atât înăuntru, cât și pe afară. Și de-asupra bisericii să vie trei turnuri, însă unul la mijlocul bisericii și două alătura, dinaintea bisericii, și să fiu eu dator a așeza pietrele de la toate ferestrele, i stâlpii ușii cu pisania, i stâlpii anvoanelor, și alți stâlpi pe unde va fi trebuință să-i puiu iar eu, și pe din afară de biserică să fie zid cu trei brâne, și la fieștecare zid să fie scoaterea foilor din cărămidă, iar, din fața pământului până la brâul ce vine în dreptul pardoselii, să fie zidul de cărămizi și de pardoseală ; până la boltă să fie iarăși grosimea zidului de cărămizi. Ca pentru tărie însuși am

arătat acest fel a se face, ca să fie temeinică zidirea, căci, după chezășia ce am dat, sânt eu dator până la șapte ani, de se va întâmpla, ori la ce loc, a crăpa zidul, să fie dumnealui volnic, cu acest zapis al meu, de unde voiu fi, să mă aducă, ca să răspunz la toată întâmplarea“.

Aici adaug că învoiala pe care o face meșterul Johann Rattner pentru dânsul și pentru cei opt „zidari nemți“, se obișnuiește și astăzi în America, unde sânt cele mai bune șosele din lume, făcute de antreprenori cari-și iau și această îndatorire ca, într'un număr oarecare de ani, răspunderea lor să rămâie întreagă, având datoria de a drege tot ce s'ar strica în acest răstimp, din cauza lucrului rău sau din cauza lipsei de onestitate întru îndeplinirea condițiilor contractului. Astfel, nu odată vechile obiceiuri se văd întrebuințate și astăzi în țări care în toate privințile sânt înaintea noastră, și anume tocmai pentru păstrarea acestor îndatoriri morale.

„Și puiu soroc, ca, vrând Dumnezeu, de acum, din luna lui Aprilie, până la sfârșitul lui Septemvrie, adică luni șase, să dau biserica gata de roșu. Iar, întâmplându-se mie vre-o zăticnire, ori din salahori, de a nu găsi de ajuns la vremea lucrului, ori zidarii, cum și, la Sfinția Sa, de i se va întâmpla vre-o zăticnire din pricina cărămidarilor și nu va fi cărămidă de ajuns și va rămânea lucrul neisprăvit până la soroc, să fiu dator de a-l săvârși în primăvară, după așezământul ce am făcut cu dumnealui, întocmai după cum am arătat mai sus“.

Se știe că și astăzi neînțelegerile se ivesc de atâtea ori între acela care comandă un lucru și între acela care-l execută, pentru felul necorespunzător în care este îndeplinită învoiala. Meșterul și-a primit banii și s'a dus ; adese ori este cu neputință să-l găsești și, chiar când îl găsești, el nu s'ar învoi, fără să fie plătit din nou, să îndrepte ceia ce nu-i place dătătorului de lucru. Pe vremea aceia era altfel: omenia meșterului mergea așa de departe, încât el nu se putea hotărî să plece până ce acela care îl tocmise nu declara că lucrul făcut se potrivește întocmai cu intențiile lui. Și iată ce spune în această privință meșterul mai sus pomenit, de la 1785: „iar, când nu se va lucra zidul drept, curat, pe unde nu-i va plăcea dumnealui, să-l strice și de al doilea să-l fac, cu cheltuiala mea“. Nu numai atât, dar, pentru a avea o siguranță desăvârșită, meșterul pune și un chezaș, ales dintre negustorii de cinste. În același contract cetim, la sfârșit: „Pentru aceasta dar, de încredințarea dumnealui, a se face lucru bun și statornic, mai vârtos de a nu se întâmpla ca să crape zidul în vre un loc, am dat chezaș și platnic negustor ales și cinstit, care se va iscăli mai jos“, și anume pe Ioan Costea Lipscanul.

De câte ori, în timpurile noastre, Comisiunea Monumentelor Istorice, al cărei president sânt, a trebuit, la câteva luni, după ce lucrarea era isprăvită, să tocmească alți meșteri, pentru a face ca tencuielile să fie cu totul înoite, pe când, cu puțină grijă și cu mai multă cinste, lucrul făcut odată ar fi putut să rămâie statornic, pentru mulțămirea noastră și pentru cinstea lucrătorului !

Iată acum niște învoieli ale unor zugravi, de felul aceluia pe care vi-l voiu înfățișa îndată, ridicat din țeran, pentru a ajunge pe urmă și pictor de biserici.

În 1816 Ioan Zugravul se învoiește a lucra Clucerului Dumitrachi biserica dela Bălăcești, în condițiile în care lucrase și mai înainte o altă biserică pentru Pitarul Ghiță Argetoianu. Pentru zugravii în mâna cărora ar putea să între această carte poate să nu fie fără interes să arăt cum se însemna atunci felul icoanelor ce trebuiesc înfățișate pe pereți și nu puteau fi lăsate, cum s'a făcut de atâtea ori pe urmă, în sama capriciului lucrătorului: „în sfântul oltar sus, în boltă, Sf. Troiță, mai jos Maica Precista cu Sfinții Voevozi; supt brâu, la vale, arhieriei, câți vor încăpea. Afară, în biserica oamenilor, sus, în bolta turnului, O Pantocrator; împrejur cetele îngerești, jos, în colțuri, Evangheliștii. Cercurile, să se facă mucenicii cei patruzeci, jos, în strane, mucenicii cei mari, numiți, câți vor încăpea și, de sus, în porți, până jos, la toți sfinții, să fie toate cununile tot cu aur, de rând. Tâmpla să se facă cu ștocătorie: douăsprezece praznice, Apostolii, Răspetia (Răstignirea) și câți proroci vor încăpea“ — și acea ștocătorie să fie toată poleită cu aur și cu argint de cel bun. Și patru icoane: Hramul, Domnul Hristos, Maica Precista... Prin ferestre doftorii. La femei, sus, în boltă, Platitera, împrejur îngeri. În față deasupra Cortul Mântuirii; dedesuptul brâului ctitorii. Afară, în amvon, sus, în boltă O Emanoil, și, în jos, albă sadea. Stâpii suciți, cu vopsele, iar cununile tot cu aur, și din oltar până

afară câmpul tot cu alb sadea și, afară de tot, la hram, în față, să se zugrăfească hramul, și cununile, tot cu aur”.

Condițiile materiale sânt ca și în contractul lui Johann Rattner:

„Dumnealui să aibă purtare de grijă a ni da cele trebuitoare: var, podurile, mertic pentru mâncare de prisos, la câți oameni vom lucra, un zidar și un rânduș, ca să avem depristan până vom isprăvi tot lucrul; și la mâncarea noastră, la masă, câte o litră de vin de om și câte un păhar de rachiu pentru osteneala stării în picioare... Și tocmeala ni-au fost: în taleri 1 400... și acum, înainte, am primit taleri 500..., și ceilalți când voiu isprăvi lucrul”.

Și aici grija lucrului bine făcut, grija lucrului curat și frumos, grija bunului nume al meșterului trece înainte de orice. Și această grijă o vom întâlni în toate contractele din această vreme, mereu, până la stricarea moravurilor din timpul nostru, când omul nu se mai simte legat de lucrul lui.

În adevăr, cetim:

„Și acest lucru să se zugrăfească foarte frumos, cu vâpsele curate, ca să fie plăcut dumnealui și cei ce vor vedea, iar, întâmplându-se a nu-i face lucrul după placul și savdesul dumisale, să fiu lipsit de cusurul de bani ce rămân la dumnealui”.

* * *

Un act de la 1823 este iscălit de meșteri români din Oltenia, dulgherul Rumcea și dulgherul Marin, și privește lucrul la frumoasa biserică pe care marele negustor Dimitrie Aman, tatăl vestitului pictor de pe la 1850, a ridicat-o în Craiova cu hramul Sfintei Treimi și care pe urmă a fost schimbată printr'o clădire nouă, care nu samănă cu ceia ce fusese aceia de la început.

Zapisul fiind destul de rar, îl dăm în întregime:

„Zapisul nostru la mâna dumnealui Serdarul Dumitru Aman, precum să se știe că ne-am tocmnit cu dumnealui ca să acoperim de iznoavă biserica Sfintei Troiți cu șindilă măruntă, lucrată bine, bătută în patru, și câți căpriori sau alte lemne vor fi putrede, să avem a le schimba, să punem altele noi. Asemenea și turnurile. Pentru care lucru are dumnealui să ni dea șindila, lănteții (*sic*), căpriorii, cuiele, cât va fi de trebuință, iar nouă pentru lucru are să ni plătească la toată mia de șindilă câte taleri 4,20, iar alta nimic. Și noi să fim silitori a face lucru bun, sănătos și în soroc până la Sfete Dimitrie să avem să o isprăvim. Iar, nefiind următori, orice se va întâmpla bisericii, să fim noi răspunzători. Și pentru mai bună încredințare ne'm pus degetul în loc de pecete, ca să se știe.“

Vedem une ori pe meșteri întovărășiți cu țeranii. Astfel la 1832, la un lucru de biserică, tot acolo în Craiova și anume la Sfânta Treime, dul-

Pietrarul, lemnarul și vâtaful de zidari de la Hurezi
(pe la anul 1700).

gherii Dinu Șerdoi, Dumitru Stăvaru, Ghiță Istratie și Drăguță se înțeleg cu un sătean, Dincă, pe care-l dau ca martor și pe care poate că l-au întrebuințat la lucrarea lor. Ii vedem în ceartă cu un cârciumar, care era dator să li dea „în credință” mâncare și băutură și care, la urmă, neplătit de Aman, îi face să fie închiși la poliție. Iată plângerea lor:

„La anul 1832 am fost noi cu dulgheria la Craiova și am lucrat la mănăstire la Sfânta Troiță, la acoperiș, și dumnealui Serdariul Aman, epitropul mănăstirii, ni-au dat atunci voie să bem în credință și mâncarea ce ni s'o trebui de la cârciumar și Ioana, soția lui, și au și chemat dumnealui Serdariul pe Mihai cârciumarul, ca să ni dea în credință ce ni s'o trebui. Dar la isprăvenia lucrului ne-au închis cârciumarul la poliție pentru taleri treizeci și șase. Ne-au tras la poliție, care făcusem datorie pe vin și mâncare, și dumnealui Serdariul ne-au scos de la poliție și ne-au socotit și ne-au oprit acei bani mai sus arătați....

„Și pentru adevărată credință ne-am iscălit mai jos, ca să se creadă și, neștiind carte, rugăiu pe scriitorul de ne-au iscălit, iară noi am pus degetul în loc de pecete, ca să se crează”.

O afacere care ține cinci ani și se termină cu plata de trei galbeni împărătești către văduva lui Aman, Pipica Serdăreasa, supt iscălitura lui Ștefan Tellmann, care poate să fie un Sas din

Ardeal, cel ce luase în serviciul lui pe cei patru dulgheri.

La 1819 vedem amănuntele unui contract de dulgheri, făcut cu boierul oltean Nicolae Glo-goveanu, care își zidia casă la Craiova. Doi dulgheri, străini de origine, Iovan tâmplarul și fiul lui, Mișa, Sârbi, fără îndoială, se învoiesc „ca să-i facă zece uși de la vre-o casă de iznoavă, întocmai după cum ne va arăta dumnealui probă alte uși de la vre-o casă de aici, din Craiova ; însă să le potrivim bine, să le cleim întocmai după placul dumisale, cum și toate ferestrele de la casă să le căptușim după cum ni va arăta dumnealui, atât pe de lături, cât și ciubucele de la jumătatea ferestrei ; să facem și la toate ferestrele cercevele noi, cu câte două ciubuce, adecă, cum se va vedea înlăuntru, așa și afară, care vine un ciubuc înlăuntru și unul afară“, ușile nefiind „strâmbe sau crăpate.. ; toate fiarele ferestrelor și ale ușilor să le așezăm tot de la noi“. Prețul va fi treizeci și cinci lei de uși, șapte de ferestre.

Când este vorba de fierărie, ea revine Țigani-lor, lui Mihai și Gheorghe Argint, cari vor face 840 de bucăți „herărit pentru casele dumnealui din Craiova, la uși i la ferestre, de alamă... după mostra ce le va da“, cu prețul de o sută taleri și „35 zăvoare lungi, 35 zăvoare scurte, 280 baglamale, 280 copile în baglamale, 70 cuie pentru tras, 70 proptele, 40 baglamale de uși, 10 ipac (asemenea) cuie pentru tras la uși, întreite de mari, la zăvoare la uși, întreit de mari..., 10 ipac, tot întreite de groase“.

În adevăr, prin anii aceștia, 1830-1840, întâlnim nu odată tovărășii de acestea între străini, cari-și ziceau arhitecți, dar căroro ai noștri li ziceau tot *zidari*, ca Andrei Kraus, din 1840, „meșterul Andrei, zidarul“, cari sunt întrebuințați la lucruri mai suptiri, precum „făcutul tiparelor“ și „ciubucele“, și zidarii de țară și mai ales dulgherii, cari făceau cealaltă parte de meșteșug trebuitoare unei clădiri. Se pare chiar că, pe vremea aceia, când meșterii români încep a-și pierde pânea în folosul străinilor — cum prea adese ori se întâmplă și acum, supt ochii cârmuirii, — astfel de meșteri din Ardeal erau întrebuințați ca ipsosari și ca zugravi. În adevăr, într’o socoteală din 1841-1842, privitoare la biserica Sfintei Treimi din Craiova, vedem pe același Iosif întrebuințat pentru „lucrările de ipsos“ și, altă dată, cu titlul de zugrav, pentru „zugrăveala odăilor“, fiind plătit cu 32 de galbeni.

Printre meșterii cei mai importanți de la noi, alcătuind o breaslă importantă, erau tabacii din Muntenia, căroro în Moldova li corespund tălpării, cari au și o biserică, una din cele mai frumoase în Iași. Tabacii din Craiova, unii veniți de peste Dunăre, ca Vâlcu, care credem că este un Sârb, cumpărau de la negustori, cum era Aman, de care am vorbit mai sus, pieile, pe care le lucrau. Îi vedem une ori ajungând la închisoare și siliți să dea zapisul care li se cere, „ca să nu piară la închisoare“. Împotriva tabacilor se plânge omul de afaceri al lui Aman, Gheorghe Mihalovici, în cuvinte ca acestea: „Să

vezi, chir Demitre, că rămăseiu de minciună cu lâna, dar, frate, nu este greșeala de la mine, ci este a tabacilor, bată-i Dumnezeu pe ei, că a ieșit preț pe lâna mai mult. Au dat alți negustori taleri 48, și eu trag judecată la zabeți. de este zile 20, și nu pociu să scot lâna cu judecată, nici banii ce am la tabaci, ca la taleri 700, rămășiță la dânșii." Și aiurea același Mihalovică se plânge în acest an 1805 că „a avut foarte multă supărare cu lâna aici, fiindcă a dat peste oameni blestemați“.

La Craiova, fiindcă vorbim de dânșă, joacă un rost și boiangiii, în legătură tot cu lâna pe care o aducea Aman. „Ergaliile meșteșugului boiangeriei“ ale lui Ghiță boiangiul, care pleacă de acolo la București în 1814, puteau să aibă o valoare de 2.000 de taleri. Pentru văpsirea unui rând de haine ale lui Aman un boiangiu putea să ieie atunci până la 92 de taleri, și Ghiță boiangiul avea la marii negustori un credit de 500 de taleri.

* * *

Forma cea mai deplină a unei învoieli pentru clădirea unei biserici se găsește în actul următor:

„Printr'acest înscris încredințăm noi, supt-iscăliții, pe dumnealui Clucerul Costache Glogoveanul, ca să fie știut că din a noastră bună voie ne-am tocmit cu dumnealui ca să-i facem o biserică din nou, la proprietatea dumnealui Prunișorii din județul Mehedinți, după chipul următor, adecă: fața de lungime a bisericii să fie de șapte

stânjeni și șapte palme domnești, și lățimea ei de trei stânjeni și două palme domnești, adâncimea zidului în pământ să fie de patru palme domnești și în grosime de patru cărămizi, și tot asemenea din fața pământului să va urma cu zidirea, într'aceiași grosime, până la isprăvirea brâului de supt ferestre, iar de acia în sus până supt strașină să se scază o cărămidă și să rămâie de trei în zidire. Înălțimea zidului din fața pământului, bez temelia, până supt strașină să se socotească de trei stânjeni ; tâmpla să avem a o lucra după chipul ce am făcut dumnealui cunoscut, adecă ușa cea din mijloc cu două canaturi, precum și celelalte două, din dreapta și stânga, să fie băgate mai înlăuntrul altariului : iar, unde stau icoanele cele împărătești, să fie toate afară, cu cotitură înlăuntrul bisericii. Grosimea zidirii tâmplei să fie de o cărămidă și jumătate și înălțimea tâmplei până supt cerc. Iar lucrarea supt înveliș din lăuntru bisericii să avem a o săvârși, la muieri și la bărbați, de gard de nuiete și tăvănit ; și forma tavanului de amândouă părțile în lungimea bisericii până la tâmplă să fie obădat, și numai prin mijloc să fie drept. Iar înlăuntrul altariului să avem a face boltă peste tot, de cărămidă temeinică. Ușile, ferestile, câte sunt a se face, să avem a le săvârși după cum ni se va arăta atunci că este plăcerea dumnealui, adecă ferestile de-asupra să fie boltite, ușa cea mare a întrării în biserică să fie largă de opt palme și lată de o jumătate stânjen, lucrată pe din afară, căptușită cu ciubuce. Iar, dintre celelalte trei ale tâmplei, două să fie sadea și trase bine cu broasca, ca să fie netede, și, de lungi, tot de opt palme. Iar cea

din mijloc să fie cu două canaturi și lucrată bine, după cum cere cuvîința. Turla să avem a o face de lemne groase și bine încheiate, și să fie făcută în opt muchi; la fieșcare parte să avem a face și câte o fereastră în lungime de șase palme și lărgime de o palmă și jumătate. Acoperișul să fie cu șindrila de brad și prăștilă, câte patru la bătut. Înlăuntru, în biserică, unde se cetește Evanghelia de diacon, să avem a lăsa trei grinzi, precum și afară, de-asupra ușii, iarăși asemenea trei. Pentru toată dar această clădire dumnealui Clucerul Costache Glogoveanu să aibă a ni da toate materialurile trebuincioase și salahorii, precum și câte alte vor mai fi trebuință până la a ei desăvârșire, și, pentru meșteșugul lucrului nostru, după tocmeala ce am făcut, să aibă dumnealui a ni da lei 6.300 (adecă lei șase mii și trei sute), care acești bani ni se vor răspunde de dumnealui treptelnicește, potrivit cu înaintarea lucrului. Pe lângă care să ni se mai dea și 300 ocă făină de grâu, 300 ocă mălaiu, 60 ocă fasole, o puțină de 50 ocă brânză, 20 ocă sare, 10 vedre rachiu, 20 vedre vin, 5 miei, și vasele trebuincioase pentru gătit într'însele. Iar sorocul începerii la această lucrare este a fi hotărît la 28 Aprilie. Și, pentru ca să se taie cheresteaua trebuincioasă mai din vreme, să avem a orându-i pe unul dintre noi cu știință ca să meargă în pădure, a însemna felurimea lemnelor trebuincioase, spre a se tăia și a se ciopli în patru muchi, de cătră oamenii dumnealui. Drept aceia, spre a se păzi acést înscris neștrămutat întru toate, am rugat și pe cinstita supt-ocârmuire locală ca să-l adevereze, iar dumnealui Clucerul să aibă a ni da înscris

supt a dumisale iscălitură spre a noastră încredințare, de suma banilor ce avem a primi pentru osteneala lucrului nostru, precum și celelalte lucruri pentru hrana noastră.

Gheorghe sin Marcu.

Vasile sin Raci.

'842, Martie 26.

VII.

Cât de mult am dori să cunoaştem, prin înseşi mărturisirile lor, — aşa cum cunoaştem viaţa lui Benvenuto Cellini din acea minunată carte a lui, sau cum cunoaştem viaţa lui Veniamin Franklin din biografia pe care a scris-o la bătrâneţă, — cât de mult am dori să cunoaştem şi viaţa acestor meşteri ai noştri din timpuri bune sau din timpuri rele!

În graiul lor de modă bisericească, pe care toată lumea şi-l culegea din Sfânta Scriptură, graiu care samănă aşa de bine cu graiul ţăranului nostru, cum este păstrat în literatura lui multă vreme nescrisă, ei ni-ar fi vorbit de începuturile lor umile, de îndeplinirile lor făcute cu greutate, de mulţămirea care s'ar fi găsit tocmai sus în vârf, după truda cheltuită pentru a sui coastele râpoase ale vieţii.

Dar, din nenorocire, pe timpurile acelea se scria de puşini şi puşin. Gazete, reviste, cărţi uşor de tipărit nu erau. Literatură era numai aceia pentru biserică, adecă însuşi Cuvântul lui Dumnezeu, şi tălmăcirea acelu Cuvânt, predicile de trebuinţă în biserică. Atât se tipăria. Până şi cronicile care povestesc isprăvile vremurilor

Manea, vătaful de zidari din Hurezi (pe la anul 1700).

de vitejie, cronicile acelea erau scrise numai cu mâna, de boieri cari se temeau să se răspândească în vileag lucrările pline de îndrăznețe judecăți pe care le însemnaseră în ceasuri de răgaz pe o hârtie tăinuită.

Abia dacă se mai cetia de câte unul cartea cuprinzând isprăvile minunate ale lui Alexandru Machedon, acea „Alexandrie” care s'a tipărit în vremea bogatului Domn Constantin-Vodă Brâncoveanu și pe care mulți, cu toate sfaturile învățaților, o socotiau a cuprinde isprăvi într'adevăr îndeplinite.

Doar ici și colo, pe cărțile bisericesti, pe scoarța legăturilor și în locurile lăsate goale ori dedesuptul paginilor, câte o însemnare ne ajută să cunoaștem numai o parte din viața meșterilor de pe vremuri. De câte ori nu le-am adunat, și totdeauna cu același gând prietenos față de acei, morți de mult, a căror slovă trebuia să rămână neștiută de nimeni pe cărțile care nu aveau să iasă din casa sau biserica pentru care fuseseră cumpărate!

Nu avem norocul de a găsi, pentru un meșter, ceia ce se întâmplă să avem la începutul secolului al XIX-lea pentru un fecior de boier, depărtat dela părinți, trimes departe de București, intrat într'o casă de negustori, pentru a se pregăti el însuși de negustorie, copil care ę trecut prin toate încercările acestei vieți nouă, până la furtișag și pedeapsă, ca să se întoarcă înapoi la locul lui de origine și să fie primit din nou în familia care aproape îl uitase, ca să ajungă el însuși boier înstărit în Basarabia, acel Teodor Vârnav, ale cărui însemnări au fost ti-

părite până acum de două ori și care ar merita să iasă din nou la lumină pentru a fi răspândite cât se poate de larg în mijlocul unei lumi care ar trebui să cetească altceva decât romanele nesănătoase sau pătimășele articole de gazetă din timpurile noastre.

Dar până la descoperirile care sunt cu puțință încă, și în afară de câteva sute de scrisori care s'au păstrat dela meșterii de pe vremuri și pe care le-am adunat, răbdător, acum în urmă, într-o cărticică intitulată „Scrisori de meșteri“ și tipărită de Creditul Industrial, mi-a ieșit înainte, acum câțiva ani, o lungă poveste a unui meșter moldovean, format din țaran, meșter care trebuia să sfârșească mai târziu la București, întrebuințat în administrația mărunță a țării, schimbându-și breasla, portul și graiul, însemnări pe care le-am tipărit în „Neamul românesc pentru popor“ și le-am tras și a parte și pe care, acum, simt o deosebită plăcere să le înfățișez înaintea cetitorilor acestei cărticele.

Dintr'acele pagini, mai mult ca din orice expunere teoretică, un meșter din timpurile noastre poate să prindă sufletul care se sălășluia în trupul predecesorilor săi de acum aproape o sută de ani. Mi-ar fi plăcut să dau povestirea aceasta întreagă, dar partea d'întăiu, aceia care povestește anii de viață la sat, de și foarte însemnată, nu privește anume pe meșter, și de aceia culeg numai câte ceva dintr'însa. Sunt silit să las partea cealaltă neîntrebuințată, oprindu-mă mai ales asupra paginilor în care este vorba de ucenicia și de viața de meșter a aceluia pe care în numerele ga-

zetei mele pentru popor l-am intitulat: „Un băiat de la țară“.

Cetitorii vor vedea deosebirea dintre ce era atunci și dintre ce este acum. Acea deosebire este fără îndoială mare, dar în același timp cetitorii vor recunoaște atâtea lucruri care trăiesc și astăzi, atâtea gândiri și simțiri care însuflețesc și acum pe reprezentanții acestor clase din poporul românesc.

Li se va părea și lor că „băiatul dela țară“ se apropie de dânșii și li vorbește încet la ureche, despre atâtea întâmplări și pățanii pe care ei însiși, într'o formă întru câtva deosebită, le-au întâmpinat în viața lor. Și cu aceasta începem.

Îl chema Vasile Mateescu și se născuse la 25 Maiu 1814 în Bucovina, și anume la Rădăuțul cel Mic, din părinții Grigore Cristescu și Elena.

Căsnicie de țăran năcăjit: bărbatul bate și soție și copii, în ceasurile de beție. „Intr'o zi mama se scoală și ia copilul în brațe, născut numai de două luni, și cu lacrămile pe obraz fuge dela bărbatu său“. Mergând pe jos și desculță, trece frontiera în Moldova și ajunge la Ruginoasa. „La niște cunoscuți află adăpost, cu vorbele care de atâtea ori au fost rostite în primitivele case de Români: „Șezi și tu, creștină, acolo cum vei putea, și vei mânca ceia ce se va găsi.“

Indată după aceasta nenorocita cade la pat și „zace până când se milostivi Dumnezeu de o strămută din această viață“. Copilul cel mijlociu, rămas singur, este dus de tatăl său în satul Cristești și lăsat „fără niciun căpătâiu“. „Umbla

din casă în casă ca un animal desmetic și fără de stăpân“, până ce ajunge într’o „pustietate ce se numia Bivolari. În mijlocul pădurilor era locuința jitarului, cu care tatăl legase tovărășie“.

De răul bețivului, jitarul pleacă, și Vasile rămâne singur cu strașnicul său născător, bine înțeles în puținele zile pe care acesta le petrece acasă, năravul cel vechiu ducându-l pe la ratoșurile și hanurile drumurilor mari, unde este vinul mai bun, „din care pricină îmi lăsa câte nițică mămăligă și câte un oușor“.

Flămânzind, copilul străbate pădurea, chemând pe părintele ce nu-l aude: „Tată, tată, uuu, tată, unde ești? vino de-mi dă de mâncare“. „Dar la toate strigătele omului numai pădurea răspundea, toate vaietele lui numai păsările cerului le ascultau: tatăl său nu avea timpul să-l audă. El se îndeletnicia a-și face cămașă pe dinăuntru“.

Viitorul meșter trăiește într’o pădure în mijlocul fiarelor care se îndură de dânsul să nu-l sfășie:

„După ce alergam până cădeam rupt de osteneală și foame, adormiam la câte o tulpină de arbore; dar somnul fugia de mine. Mă deșteptam speriat și începând a plânge; fiecare șuierătură de vânt, fiecare zgomot ce făcea căderea frunzelor mi se părea un monstru ce vine să mă mănânce. Imaginația mea se exalta cu cât chinurile foamei creșteau“.

Locuința celor doi oameni, dintre cari unul nu este mai niciodată acasă, era un bordeiu vechiu:

„Nu aveam de culcat decât niște rămășițe ale unei rogojini și o zdreanță de zăblău de cânepă pentru învelit. De cum se lăsa soarele spre apus, mă închideam în bordeiu, pentru că mă învățasem a pune zăvorul cel de lemn ce avea, și adormiam cu lacrămile pe obraz, după ce strigasem pe tata să-mi dea de mâncare, și îmi ațâțam focșorul pe vatră cu surcelele ce le adunam. Iar, dacă se stingea focul, ceia ce se întâmpla câte odată, de și îl înveliam cu cenușa, răbdam și de frig. Când mă deșteptam noaptea și mă vedeam singur cuc, prin întunec, lihnit de foame și amorțit de frig, săriam prin toate unghiurile ca să mă încălzesc și îmi făceam curaj singur, zicându-mi: E! lasă că o se vie tata și o să-mi aducă roșcove“.

Iată, zugerăvită de mâna cuiva care a ajuns pe vremuri zugrav în oraș, o noapte de iarnă, în aceste mari păduri fără de capăt ale Moldovei de sus, și cu ivirea haitelor de lupi:

„Era o seară frumoasă de iarnă. Luna cu sarbăda ei lumină se plimba mirată. Era un ger aspru. Stelele se măsurau în licărirea lor cu strălucirea zăpezii în care se reflectau razele lunii. O tăcere mormântală domnia în toată natura. Din când în când țipetele sinistre ale bufnițelor se auziau în depărtare. Adormisem cu inima strânsă de spaimă și stomahul gol de trei zile. Abia trecuse o jumătate de oară de când somnul îmi mângâiasse genele, și binefacerea lui dispăru,

pentru că soarta nu lăsa nici acest singur lucru să-! simț că mi-i prielnic. Suspinele fiind partea mea de bucurie, mă folosiam adesea de acest dar ce-mi făcea ursi ta mea, mă sculam și priviam afară printr'o găurică a ferestrei care era acoperită cu țiplă și care se spărsese de veche ce era, privind natura și cugetând cum aș putea scăpa dintr'o nevoie ce vedeam că n'o să se sfârșească curând. De și eram mic, dar nenorocirile începuseră a mă face să mă gândesc asupra poziției mele.

Și, astfel, fiind dus pe gânduri, nu băgam de samă urletele unor lupi, fiindcă mă deprinsesem cu concertele lor de toate zilele. De odată mi se prezintă ochilor un haitâc monstru, compus din lupi de toată mâna. Unii erau mari de tot, cât mânzații, alții mai mici, unii cățelandri: cari se jucau ; părul mi se făcuse măciucă în cap de frică. După două trei părechi de urlete, deteră ocol bordeiului, veniră pe la ușă mirosind, se suiră pe bordeiu, mai deteră câteva urlete, ca cum mi-ar fi zis: ieși să te mâncăm. Apoi, dacă văzură că nu e nicio speranță, își cătară de drum, ducându-se să dea peste vre-un alt chilipir.“

Ai zice că povestește un Creangă, cu mai puțin meștrșug de scriitor, dar cu o adâncă întipărire a lucrurilor văzute și simțite în acești ani de copilărie, în cari mintea este așa de primitoare, nepărăsindu-și, apoi, amintirile toată viața.

Cea d'întăiu fugă, tot așa, pe o vreme de iarnă:

„Urmă de drum nu se vedea. Satul încotro era, nu știam. Gol de tot, numai cu

cămășuța pe un ger de crăpau arborii, nu puteam umbla, fără să știu sigur dacă voi izbuti să găsesc vre-o locuință omenească, și apoi frica de lupi mă ținea în loc ; dar, silit de foame, mi-am luat inima în dinți și am plecat pe urma unei sănii, după ce mi-am zis: decât să mor chinuit de nemâncare în curs de mai multe zile, mai bine sfâșiat de lupi și mort într'o clipă, sau înghețat de ger“.

Ajuns în satul lui, merge din casă în casă, căutând ceia ce nici el singur nu știa, până ce tatăl îl readuce în bordeiul din pădure. Dar de acum înainte drumul către sat este cunoscut, și iată-l pe Vasile așezat la o bătrână ca să-i îngrijească purcelul, tovarăș de copilărie, dar nu și cel mai blajin:

„De ce trecea și se făcea mai mare, de aceia și năravul lui creștea ; nu mă puteam da jos de pe cuptor, unde îmi era culcușul, fără să mă muște de picioare, dacă era deștept, sau prin prejur“.

Dacă este să-l credem, într'un moment, „sângerat în toate părțile și plin de răni, el era să-și piardă și viața de pe urma mușcăturilor grozavului său prieten“.

Pentru prima oară el calcă pragul bisericii, și cântările, cuvintele cetite din cărțile sfinte aduc cea d'întâiu mângâiere în sufletul aceluia care, de și avea un tată, era totuși orfan ca toți orfanii:

„Când preotul cetia în biserică, mi se încălzia inima de focul speranței, și începusem

a mă deda cu suferințele, având în vedere un viitor mai ferice, dacă nu în astă lume, cel puțin în cealaltă, după cum zicea moș-popa“.

O nouă căsătorie a tatălui său îl aduce în satul Mătioaia, unde el se găsește martor al certurilor neconținute dintre cei doi soți de vârstă nepotrivită. „Hâra-mâra lor nu ținu mult“: tatăl fuge și vitrega, cu mama ei, se aruncă asupra copilului care este pentru dânsa „o stâr-pitură de strigoiu“.

Încearcă să fugă, dar este prins și adus înapoi de cele două femei:

„Mă închideau într'un coteț de găini, unde rămâneam câte trei și patru zile nemâncat și nebăut. Acolo mă tânguiam și plângeam, strigam pe tata, țipam, zbieram, cu speranța că voi fi auzit de cineva și mântuit din mâna acestor nelegiuite și tirane muieri“.

Era acum anul 1821. Răscoala grecească izbucnise și în Moldova. Turcii ocupau țara. El li-a văzut prădăciunile și rechizițiile, asemenea cu ale oștirilor de ocupație la noi în timpul marelui războiu:

„Prăzile Turcilor se mărgeniau mai cu samă în mătăsurii și arămuri; dar, în lipsă de acestea, puneau mâna pe orice găsiu mai bun.“

El însuși vede odată „treizeci de Turci cari descălecară d'inaintea cârciumei, înarmați cu iatagane și carabine. Doi bieți bătrâni ce rămăseseră

Pecetea latinească a orașului Baia, întemeiat de Sași (pe la 1500).

Ștampa bisericească a principatului muntean (Țara-Românească).

în sat fură apucați și puși să li primble caii ; iar ei porniră prin sat, care de care silindu-se să dea peste jafuri mai bogate.“

Vasile se alege însă cu câteva complimente turcești: „ghelșura, bre, giugiuc“, și cu o bucățică de pâne scoasă din dāsagii călărețului care-i încredințează căpăstrul calului.

„După ce mă întorseiu în sus și în jos, calul strănută ; iar eu, crezând că vrea să mă mănânce sau să mă muște, am dat drumul căpăstrului. La întoarcerea sa, Turcul, supărat, mă dăruie cu vre-o câțiva pumni, mă lăsă văietându-mă și alergă să-și prindă calul“.

O împăcare între părinți — tatăl lăsându-se de beție — îl face să treacă în satul Heciu pe Siretiu, unde acela „lucra zece zile pe an drept chirie“ unui țaran mai înlesnit.

Când ajunge la vârsta de zece ani, tatăl intră argat la popa Ion. Aici copilul începe să învețe buchile: „Copiii popei îmi arătau, pe când mă jucam cu dânșii, ceia ce și lor li arăta popa.“

Când tatăl pleacă de la preot, Vasile se roagă să fie păstrat de acesta, pentru a-și putea urma învățătura. Este primit ca argat:

„Iarna îngrijiam de vite, tăiam lemne, aduceam apă și făceam toată treaba d'împrejurul casei, astfel încât mai nu-mi rămânea timp de învățat ; noaptea, nu mă puteam ocupa cu cartea, fiindcă nu aveam lumină și nu era cine să-mi arate. Copiii popei erau duși la școala de la mănăstirea Probotei.

Vara însă și mai puțin timp îmi rămânea, la munca câmpului. Eu mânăm boii la plug, și arătura preotului se făcea numai cu mine și cu plugăriciul ; după plug venia prașila porumbului, unde mă duceam cu oamenii.“

Nevoia de tovarăș la lucru face pe tatăl să-l aducă înapoi la dânsul, adecă din nou la flămânzenie, cu gândul „la prescurile și colacii popii“, dar și cu părerea de rău că nu va ajunge „un paracliser sau vre-un logofăt de sat“, cum de sigur ar fi fost cu putință dacă ar fi dus învățătura la capăt.

Pentru a nu trece necontentit pe ascuns la preot, Vasile este legat de piciorul patului și supus pedepsei „cu un snop de nuiete de răchită“. Trebuie să cetească cineva în paginile „băiatului de la țară“ împrejurările exacte în care s'a petrecut această pedeapsă: cu „scândura găurită de mai înainte și petrecute niște funii“, cu care este legat la mijloc, tatăl „alegându și locul pe un scăunel la picioarele lui, unde adusese și o strachină cu saramură“.

Și iată că, după această strașnică înfruntare, Vasile găsește mijlocul să povestească, în pagini vrednice de Creangă, despre revărsarea Siretiului, la care îl ajuta pe nemilcsul tată, care era po-dar la râu:

„Undele spumegate nu-și găsiu astâmpăr, matca devenise prea strâmtă și căta a deborda ; se urcase până în mal, răsturnând și ducând cu dânsul orice întâlnia în cale-i, orice i se părea că pune stavilă furiei sale neînfrânate. Toți locuitorii de prin prejurul

lui erau îngrijați și se așteptau din clipă în clipă la o inundație“.

El însuși este pus să treacă niște călători și mai-mai să-i înnece, podul fiind luat de apele furioase.

După această ispravă, el are pentru prima oară ideia că ar putea merge la oraș să se facă meșteșugar:

„Mă frământam cu mintea spre a căuta un mijloc prin care să ajung a fi fericit, și nu-l găsiam Inchipuirea mea prea strâmtă, și eu fără experiență de lume, nu știam că dincolo de satele, munții și pădurile pe unde mă dusesse tata se află orașe, în care se exercită fel de fel de industrii, profesioni și comerț, care pot procura cu ușurință cele de nevoie vieții. Singurul drum ce vedeam pentru a scăpa de nevoile în care se afla bietul tata, era să învăț carte și să mă fac popă sau dascăl, fiindcă ei erau scutiți de aresturi și boieresc, precum și de toate an-garalele ce apăseau pe bieții săteni“.

Deocamdată Vasile se întoarce înapoi la popa Ion, care, având de lucru, îl primește cu bucurie. De aici însă, ei pleacă mai departe în lume, și în satul Odiceni găsește un alt preot, la care, cu aceiași dorință de a învăța, se grăbește a se tocni.

„M'a cercetat despre ceia ce știam, apoi m'a pus să procetesc bine, ca să știu pe de rost. După aceasta a început a-mi da câte

o lecție și înainte“, pentru ca, îndată, și aici, să fie întrebuințat ca argat la lucrul câmpului.

Spre mai marea lui nenorocire, părintele acesta avea obiceiurile tatălui de odinioară, așa încât, „seara, venia candriu pe câte trei poteci și se culca“, pe când copilul nenorocit aștepta o nouă lecție pentru învățătura sa.

Când sfarmă din greșeală un pieptene de fildeș, situația lui în casa preotului devine cu neputință. Stăpânul îl urmărește cu toporul în mână și abia îl iartă după rugăciunile diaconului și ale sătenilor, dar,

„de câte ori voia să-și pieptene barba sau părul și își aducea aminte de pieptene, de atâtea ori trebuia să mă duc, să fug, să cat a mă vârî în gaură de șoarece, să mă fac nevăzut d'ina-ntea lui, căci pare că-l găsiu o mie de necurați, așa de se înfuria, până la nebunie, și-l ținea mai multe ceasuri.“

Bătut, prigonit, urmărit la fiecare pas, „să se ducă la dracu“, amenințat a fi „dat pe copcă ca să se înece“, el se gândește să-și caute un alt adăpost la „mănăstirea Râșca, unde credeam că poate aș găsi un călugăr care ar vrea să mă învețe carte.“

Iarna grea însă îl oprește, și iată cum o descrie el în cuvinte vrednice de un adevărat scriitor:

„Era o iarnă aspră și grea. Troienele și nămeții schimbaseră fața globului, și din câmpiile plane se formaseră văi și dealuri de zăpadă. Animalele sălbatece, și mai cu seamă

lupii, umblau turbați de foame. Arborii se încovoiau supt greutatea ninsorii, iar casele deveniseră bordeie, atâta se urcase zăpada. Vântul dela Miazănoapte bătea cu tărie și bătrânul Crivăț pare că și găsisese puterea unui tînăr, așa se umfla și sufla. Lumea era în plina sa stăpânire. Păsărelele trăsese ră toată luarea mea aminte. Amorțite de frig și de foame, cădeau și muriau. Asămănam soarta lor cu a mea. Ca și dânsule străin, fără loc de adăpostire, fără hrană, aș muri dacă, numai, căldura speranței nu m'ar însufleți. Îmi aduceam aminte neconținut vorbele din Evanghelie pe care le cetia popa în biserică, unde zicea Domnul Hristos: *Cel ce crede întru mine, viu va fi, și aceasta mă înviora și mai mult.*"

Înainte de a pleca, el își face rugăciunea, ășită tot din suferință și din mângâierea credinței lui. O înfățișez întregă, pentru frumuseța ei:

„Doamne, Dumnezeuul meu, Tu știi cât de curată este dorința mea, cât ea apropie pe om de Tine. Tu știi cât am răbdat și cum suferințele mele au trecut peste puterea mea de a le răbda. Tu vezi chiar în această clipă lacrămile mele și știi că pânea ce am mâncat-o, de mai multe ori a fost udată de ele. Ajută-mi în această călătorie și povățuiește-mi calea ca să pot da peste niște oameni cari să mă învețe carte. Ajută-mi a birui elementele și mă păzește de fiarele sălbatece, de oamenii cei răi, cari numai cu numele se dau de creștini. Luminează-mi

mintea spre a putea distinge mai lămurit binele ce Tu dai lumii."

Iată-l în arhondăria dela Râșca, „amorțit de frig și pocăltit de foame“. Părintele Meletie îl întâmpină pe prag, și copilului i se pare că se găsește în raiu, „mai cu samă că acum eram sigur că o să învăț carte“. Dar starețul se amestecă. El nu dă voie să se adune copiii din toată lumea și strigă lui Meletie: „afară, afară, să se gonească din mănăstire asemenea lichele care vin acum până când sunt mici și mănâncă mămăliga degeaba și, dacă se măresc, se duc dracului în lume!“.

De desperare, Vasile leșină Nicio stăruință a lui nu izbuteste să îndulcească hotărîrea starețului. Trebuie deci să facă din nou un drum de șase-șapte zile, până la mănăstirea Slatina, odihna cumplitului Voevod Alexandru Lăpușeanu: „în cale erau să mă împuște Nemții cari erau de pază la graniță“.

De aici merge spre mănăstirea Neamțului, dar se oprește în satul Bogdănești, la popa Alexe, care însă are de gând să-l așeze la târlă pentru paza vitelor. De fapt, aici este la o bucată de vreme în mijlocul argaților: „în mijlocul unei păduri grozave de brad și încunjurată numai de râpi foarte prăpăstioase, încât mi se zburliă părul numai unde le priviam“.

După o lună, luat înapoi de preot, el îl întovărășește cu carul cu lemne la Folticeni: „de două ori pe săptămână cu câte trei sănii, iar boii îi mânăm numai noi doi“.

Doritorul de carte nu se poate odihni însă

nici acolo. Mai bucuros se întoarce la tatăl său în Heciu, nu însă fără a fi oprit în drum de Ruși, cari îl pun la fum, de frica molipsirii, căci era holera în țară. Ba încă Rușii, reținându-l în mijlocul lor, aveau de gând să-l ducă în țara lor „ca rob pentru totdeauna“.

Întors, la vrâsta de patrusprezece ani, în casa popii Ion, iarăși ca să învețe carte, el mână deocamdată boii: „preotul, când și când mă încânta cu felurite promisiuni, zicându-mi că, dacă voiu șede la dânsul pe vară, apoi la viitoarea iarnă mă va da la școală cu băieții lui, adăogându-mi că voește a-mi face și un bine, ca să-l pomenesc“.

Și de Paști el este silit să iasă cu carul, și astfel, în noaptea chiar a Învierii, cerând o „trenișoară de cămașă“ de la preoteasă, el pornește din nou în lumea mare.

Trece Siretiul pentru a se îndrepta spre Fodul Iloaii, „auzind că acolo se află o școală domnească, în care învață copiii orfani, fără plată“, dar este oprit pe drum, bănuind că n'ar fi om de treabă. Scapă și izbutește să între în satul Ruginoasa, unde mănâncă ouăle roșii de Paști în casa unei bătrâne.

Dorința de învățătură îl oprește însă în casa dascălului, și din nou argăția începe, și mai cumplită decât înainte. Totuși începutul învățaturii îl are:

„Acest dascăl avea obiceiul să pună băieții să se deprindă la scris câte o oară pe fiecare zi. Pentru prima oară m'a pus și pe mine. El îi cerceta pe toți să vadă cum au scris, și, la câți găsia greșeli, mă chema pe mine de i

luam în spinare pe câte unul, apoi el îi bătea, li da de fiecare greșală câte un gârbaciu pe spinare."

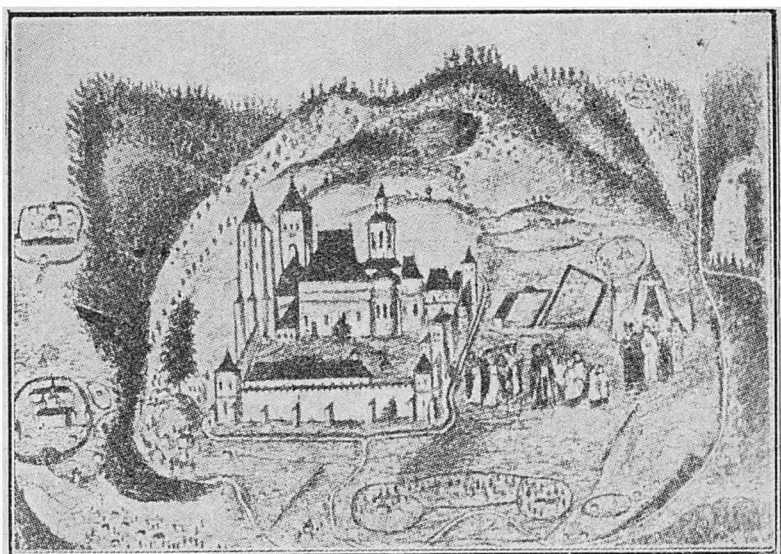
Când i-a venit și rândul lui, ba până la trei sute de gârbace, el fuge de crede că nu-l mai poate prinde nimeni. Întors înapoi și iertat, nu mai găsește școala, căci părinții, speriați, își luaseră copiii înapoi.

Cu dascălul împreună, ajuns imposibil în satul lui, el pleacă mai departe și ajunge la Ștefănești, unde și lasă stăpânul beat și pornește singur în lume cu ceva bani luați fără să întrebe pe nimeni.

Tatăl său, jitarul, îl vede venind cu tot atâta ispravă ca și la plecare. Din nou este la Popa Ion, cel d'întăiu dascăl, care însă pune să-l lege ca pe un răufăcător, și trista poveste urmează: iar truda în curtea și pe lanurile popii, apoi „la un arendaș, anume Ion Botez“, aici împreună cu tatăl său: „eu mă angajasem ca fecior în casă, și îmi făgăduise că iarna următoare mă va da la școală, apoi să mă întrebuințeze la meserie“.

Un boierinaș îl iea de acolo ca să-l scape de bătăi. Pentru prima oară el locuiește într'un oraș. Stăpânul, „cinovnic particular, se ducea la câte un moșier sau arendaș de-i împlinia dările de la locuitori“, copilul întovărășindu-l „în veșminte panțirești“ ca să dea impresia unui om al cârmuirii, întovărășit de un agent de poliție.

Holera, care izbucnește din nou, nu-l cruță, și la însănătoșire ginerele stăpânului, un anume Ion Poleitorul, îl iea la dânsul, fiind „mai bine

Mănăstirea Putna, făcută de Ștefan-cel-Mare.

să învețe meseria de zugrav, decât a servi pe la ciocoi“.

Pentru aceasta se cere în scris de la tată, și preotul Ion face actele. Cu poleitorul, în ceartă cu socrul lui, el se mută la Iași, în curtea bisericii Sf. Ilie, la o soră a lor văduvă. „Am petrecut acolo cu mai mulți ucenici, unde mă puneau de pisam la vășele“.

Dir meșteșugul merge cu greu, căci stăpâna, bețivă, fuge, și ucenicul este lăsat să îngrijească de copil. Îi este cu puțință însă să treacă la un văr al poleitorului, unde a rămas „ucenic pe trei ani și jumătate, și în al patrulea an să mă scoată calfă de meșteșugul zugrăvirii de case“.

Acest meșteșug îl urmează el la Folticeni. „În vremea aceea mă aflam cu stăpânul meu la mănăstirea Bisericanii, pe care se tocmise s'o zugrăvească, însă o zugrăveală cu prea puțini sfinți“. La acea mănăstire stă două luni, „și numai acolo am trăit foarte bine despre mâncare“.

Nenorocirea însă îl face să piardă cei cinci galbeni cu cari fusese trimis la Piatra „să cumpere cinci tefele de aur ca să poleiască coroanele pe la sfinți“. În desnădejdea lui, el se roagă icoanei Maicii Domnului din pădure, și izbuțește prin minune să găsească galbenii.

Era foametea cea mare, și, împreună cu stăpânul, „făceam și noi ce ne învăța nevoia: culegeam știr, stevie, lobodă, urzici, și le fierbeam într'o căldare. Mai puneam și o mână de făină de îngroșam zeama“.

Încercarea de a fugi nu reușește. Bătut, se întreamează, și acum „stăpânul meu începuse a-mi da și mie câte ceva de lucru, la ce mă price-

peam. Mă mai trimetea și prin oraș de mai văpșiam câte ceva, pe la feluriți mușterii, cari, văzând că li fac lucru bun, îmi dădeau și mie câte un bacșiș“. Ajunsesse de putea da tatălui său doisprezece sfaști, „ca să cumpere doi viței ca să-i crească până se vor face mari“.

Trecând pe la tatăl său, în Conțești, — care o să moară în curând, fiind înmormântat chiar cu banii pentru viței —, Vasile se duce la Iași și cere de la fratele stăpânului să-i găsească un zugrav la care să lucreze.

Este adus însă cu sila la Folticeni, de unde va merge apoi la Botoșani:

„La Botoșani ne-am așezat în mahalaua Sfântul Constantin. Am început lucrul la casele unui boier. După ce am isprăvit la boier, am luat lucrul la un Jidov foarte avut. Lucram numai amândoi, căci începusem a deprinde binișor, și stăpânul meu câștiga binișor de pe urma mea. Ziua lucram la zugrăvit, iar noaptea la pisat vopsele.“

Ar fi mers bine, dacă, în lipsă de cizme, nu le-ar fi luat pe acelea care zăceau în podul casei Evreului, ceia ce-l face să între în arestul din Botoșani, „unde toți arestanții erau puși în cătușe și butuci și legați unul de altul de câte o mână sau picior pentru ca să nu sape pământul și să scape, căci era cu pământ pe jos“.

Este liberat și restituit, după cerere, stăpânului, care-i dă de lucru la un boier.

„După ce am terminat acolo, mă trimete călare, cu o scrisoare la Mănăstirea Văratec,

la maici, având nădejdea să tocnesc acolo mănăstirea, s'o zugrăvesc“.

La întoarcere, este bănuț înșă de boierul la care lucrase și care-l trimesese, că ar fi luat „un tacâm de ciubuc, dar și o imamea de chilimbar care costa 15 galbeni“ și este aruncat „într'o groapă, în pământ, adâncă de șaisprezece palme. ce o avea pentru zarzavat“.

„De bătaia Arnăuților îi făcuseră trupul negru ca fundul căldării.“ Abia dacă une ori chelarul îi aducea câte o bucățică de mămăligă, alte ori „fărâmituri de la Țigani“, și „aceasta la patru zile odată“.

După o lungă suferință, nenorocitul meșter, care, hotărît, nu avea noroc. este scos din groapă, și, în curând, luându-și tălpășița, se găsește iarăși în casa stăpânului, care trei zile îl apără de urmărirea Arnăuților și ale chelarului, dar nu pentru multă vreme, căci ajunge tot așa de rău în „arestul poliției“, pentru aceiași bănuială a furtului imamei.

Ar trebui citate aceste pagini ca să se vadă prin ce suferințe putea să treacă atunci un om asupra căruia apăsa un ponos.

Zdrobit de bătaie, el este lăsat liber să plece. De la stăpânul care nu-l apăraseră, el poate în sfârșit să pornească, ducând cu dânsul acest atestat:

„Acest băiat, anume Vasile Mateescu, a fost la mine ca ucenic la meșteșugul zugrăvelii și a învățat anoloșia (*sic*). Iar acum i-am dat drumul să meargă unde își va găsi

pânea de toate zilele, și, pentru că este cu voia mea, îi dau acest înscris la mână, ca să nu fie supărat în drumul său. 1834, August 15, Dumitrache Zugravul“.

☞ Va lucra pe urmă la Iași, la zugrăveală. De aici îl culege un Frances, Pihlippe Turquet, venit de la Galați ca ajutor de consul, și numit la Focșani. Din Focșani stăpânul cel nou îl duce la București, unde stă două luni la Hanul lui Manuc.

Cum însă Francesul nu mai are nevoie de fecior, iar Vasile își manifestă dorința de a se întoarce la Iași, i se recomandă de Turquet să-și caute o ocupație în capitala Munteniei.

„Am ieșit în oraș, unde, întâlnind un băiat de la un zugrav, îi ziseiu să mă îndrepte la cineva. El ma dus la un zugrav anume Iosif Legurluț, la care lucrând vre-o trei zile de probă, ne-am luat la tocmeală. El mi-a dat dintr'un cuvânt opt sute de lei pe an, în care și odaia de dormit“.

„Legurluț“ era prieten cu Turquet și în prezența acestuia se încheie contractul pentru suma de lei 1.200 anual.

„Rămânând eu la acest zugrav, am lucrat vreme de un an de zile, apoi am ieșit de la el cu întreaga leafă de 1.200 lei, din care nu stricasem nimic, de oare ce cheltuiala îmbrăcăminții mi-o scoteam din economie, lucrând serbătorile, pentru care mi se plătia deosebit. Mai căpătam și bacșișuri. Nu am vrut să mai stau la el, de și mă ruga cu nouăzeci de galbeni pe an“.

Ambiția fostului argat și fecior s'a trezit însă. Este primit în casa unui profesor, Matei Sinaie, și iată-l „cumpărându-și creion și hârtie. Așa dar m'am dus la gimnaziu, la d-l Valștain¹, profesorul de desen, care îmi da modeluri de mă deprindeam la desen, lucru cu care am urmat două luni de zile“.

De acum înainte avem a face cu un artist. Vasile devine „domnul Mateescu“ și se duce cu ajutorul lui Sinaie „la un domn Mondeauville, profesor și zugrav de miniaturi“.

„Am urmat la el trei luni și mă deprinsesem binișor a desemna. Dumnezeu să binecuvinteze sufletul acestui bun bărbat, căruia o să-i port o veșnică recunoștință, căci a fost un om foarte cinstit !

„Nenorocirea însă a fost că eu nu am avut parte să stau mai mult la el, din pricină că se iviseră neînțelegeri între mine și slugi. Am găsit apoi pe un oarecare Scheft, portretar, la care a mers chiar d-l Mondeauville singur de a pus vorbă pentru mine.

„Am stat și la acesta trei luni, crezând că poate voi învăța ceva mai mult în meșteșugul meu, dar în zădar, căci nu am văzut nimic, de oare ce mă punea la alte treburi, nearătându-mi nimic ; ba încă se ferea de mine când lucra.

„Așa, la dânsul eram și bucătar, și rândaș, și fecior, ba chiar și spălător de rufe. Nu numai că am muncit peste puterile mele,

¹ Wallenstein, foarte cunoscut pictor.

dar nu mi-a plătit o para măcar, decât numai mâncarea“.

Pleacă de la Scheft, — care se duce la Odesa —, când îl aude spunând în nămțește calfei: „să nu cumva să arăți ceva acestuia despre meșteșug, căci vezi ce porc de câne este“, și sufletul milostiv al lui Vasile adaogă: „în urmă am aflat că era Ungur de nație, și mi-am zis atunci că, de vor fi toți Ungurii ca el, apoi numai binecuvântat nu li poate fi neamul“.

Era atunci în fostul atelier al lui Scheft la mănăstirea Radu-Vodă, unde se îmbolnăvește de reumatism, „fără un păhar cu apă să-și ude buzele“, zice el.

„Însănătoșit, nu-mi pierdui cumpătul, ci începui să umblu în toate părțile, căutându-mi loc la vre-un meșter. Dădui de polcovnicul Neculai, zugrav de biserici. Mă duc la dânsul. îl rog să mă primească a-i sluji la ce-mi va porunci, pomenindu-i că mă pricep puțin și la meșteșugul zugrăvelii, și dumnealui să binevoiască să-mi mai arate să învăț mai bine pentru a putea trăi

„Nu a vrut să mă primească însă, zicând că nu are trebuință de băieți așa mari ca mine, că a mai învățat pe mulți alții, cari astăzi tocmesc biserici de le zugrăvesc, întrecându-l pe dânsul.

„Eram foarte amărât. M'aș fi băgat la vre-un zugrav de case, dar îmi era rușine, căci ar fi răs calfele de mine, zicând că am început cu pictura (portretăria) și o isprăvesc cu vopsitoria.

„Afară de aceasta, la zugravul unde încercasem să mă bag, calfele se uniseră împotriva mea, zicând meșterului că, de mă va primi pe mine, îl vor părăsi toți, lăsându-și lucrul baltă“.

Fără a se despera, aruncă o scrisoare pe feastră în locuința polcovnicului Nicolae. Este chemat la dânsul, dar i se cere o chezășie pe care el o găsește la bunul și vechiul lui stăpân francesul Mondeauville.

„M'am tocmit pentru trei luni fără plată, numai pe mâncare“. Dar nici aici nu i se satisface dorința de a învăța mai departe.

„M'am învoit în urmă cu un zugrav de case, la care lucrând vre o două luni, am câștigat douăzeci de galbeni. Am luat casa cu chirie pe sama mea. Am început a lucra singur câte o icoană. Zugrăviam câte trei-patru odăi sau orice găsiam, apoi mai târziu am tocmit să zugrăvesc o biserică, și astfel am isprăvit cu învățătura meșteșugului meu de zugrav“.

* * *

Meșterul nostru ajunsese acum la vârsta de douăzeci și patru de ani. Locuiește în casă cu chirie în mahalaua Schitului Măgureanu. Avea de lucru. Se simția mulțumit că „din mila lui Dumnezeu era liber și nu atârna de nimeni“.

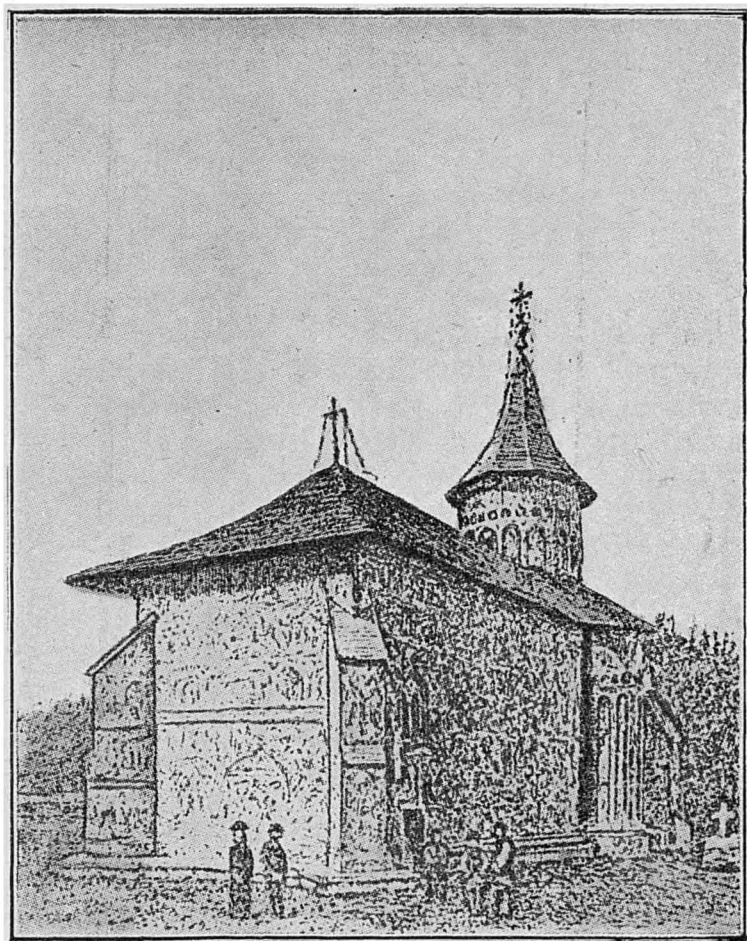
Trebuie să recunoaștem însă că, oricât de rele ar fi împrejurările de acum, acelea de atunci le întreceau cu mult în ceia ce privește siguranța,

averea și paza demnității omenеști. Fiindcă iată ce i se întâmplă zugravului nostru: „Într'una din zile, fără veste, mă pomenesc în casă cu ipistatul din despărțire și, fără să-mi zică „bună ziua“, vine la mine și mă înșfacă de păr. Ca unul care nu mă știam vinovat, încovoiam cu greutate mijlocul, dar ei, fiind doi, m'au răpus“. Este dus cu un astfel de alaiu până la comisie, supt biserica lui Mihai-Vodă. „Ipistatul mă trăgea de păr, iar vătășelul îmi căra mereu cu ciomagul, fără milă, ca într'un dobitoc“. Iar la comisie îl aștepta Arnăutul pentru „a mă arunca într'un beciu, unde stătuiu trei zile încheiate“, însetat și nemâncat, nelăsându-l nici să-și cumpere mâncare.

Pricina arestării și ținerii în închisoare în așa de neomenoase împrejurări era în legătură tot cu exercițiul meșteșugului lui, fiindcă atunci când comisarul îl duce înaintea lui, îi pune următoarea întrebare, tot așa de interesantă ca și răspunsul pe care bietul om, încărcat cu ponos, mânat în pumni și ținut la întunec, fără mâncare și băutură, îndrăznește a-l da ipistatului:

„Măi ticălosule, ce șild (firmă) spune domnul Spirache că i-ai zugrăvit și nu i-ai pus vopsele bune și s'a spălăcit la soare?“

— „Domnule comisar, am zugrăvit poate un șild, dar de atunci sunt peste trei luni de zile. Când a venit dumnealui la mine, i-a plăcut, apoi mi-a plătit cinstit, după tocmeală, luându-l. Ba m'a cinstit și cu o jumătate oca de vin, drept mulțămire și plăcere. Acum nu înțeleg ce marafet este acesta! Mare mirare mă cuprinde. Îngă-

Biserica din Voroneț.

duiți-mi, domnule comisar, să vă fac o întrebare: pentru aceasta am fost eu târit de păr, îmbrâncit de ipistat, până ce am fost adus la această cinstită comisie, ținut arestat și nemâncat timp de trei zile, parcă aș fi omorâtor de oameni? Pricina, după cum văd, este numai pentru un galben. Puteați prea lesne să mă poftiți să-i dau galbenul înapoi, fără bătaie și fără pedeapsă. Aceasta este o nedreptate. Dacă domnul Spirache a ținut șildul trei luni de zile la soare, pân' s'au spălăcit vopselele, se înțelege că nu-i face trebuință. Eu n'am chezășuit că vopselele vor trăi la nesfârșit. Aceasta nu este cu puțință. Nici Dumnezeu n'a făcut omul ca să trăiască o veșnicie. Pe nedrept îmi cere galbenul înapoi.

— „Dă-i galbenul: nu mai sporogi mult, și de altă dată să te înveți minte, făcând lucru bun.“

Galbenul fu restituit, iar încheierea lui Vasile Mateescu este aceasta, care poate mângâia și în alte vremuri: „Așa era în vremea aceia: dreptatea spânzurată!“.

Omul începe a înțelege ceva și din politica Bucureștilor. Între cei mari și tari de atunci este în stare să facă deosebire, punând pe cei drepți de o parte și de altă parte pe făptuitorii de nedreptate. În afară de aceștia el descopere un om al lui Dumnezeu, gata să ajute pe cei săraci și neputincioși ca dânsul, pe unul din marii negustori ai aceluși timp, Hagi Tudorache. Fiindcă el a lăsat urmași, cari i-au se-

mănat în cele bune, îmi place să retipăresc aici cele ce spune zugravul cu privire la dânsul:

„Tot pe vremea aceia trăia un mare negustor, Hagi Tudorache, cunoscut în toate orașele mari ale Europei. Îl cunoșteau toți fabricanții. Acest om era de o bunătate și o chibzuială deosebită. El a dat o mare dezvoltare negustoriei sale, sprijinind pe cei mai mici, pe alții ridicându-i chiar din clasa de jos. Era un adevărat părinte al negustoriei și numai pe vremea lui s'a pus o temelie mai trainică negustoriei. Cinstea și munca lui au fost mari, iar, când a murit, a fost o mare zguduire și jale printre negustori, și pentru țară chiar, căci un om ca acesta nu se naște și nu-l găsești oricând și oriunde.“

Ca să fie un meșter de pe acel timp la adăpost de orice samavolnicie și de orice cruzime a unei cărmuiri grosolane, era un mijloc: „să se facă sudit“, adică să între supt ocrotirea unuia din consulate, care avea dreptul să obție scutirea lor și să judece, la întâmplare, pe cei cari, în schimbul unei sume de bani, se adăpostiau supt steagul lor. Fiul de țeran din fundul Moldovei ajunge în felul acesta.. Suedes curat.

Consul al Suediei era pe atunci spișterul Gaudy, și prețul de apărare pe care l-a plătit meșterul Vasile a fost, după a lui mărturisire, douăzeci și cinci de galbeni. Și, cum am văzut că omul știa să glumească, el înfățișează în acest chip rostul sudiției de la acest consulat sărac: „Nu avea mai mulți supuși sau ocrotiți ca trei: cel d'întâiu era

el singur, al doilea era un Jidov ceauș, iar al treilea eram eu“.

Dar nici sudiția unui sărman spițer, cu așa de puțină trecere, nu i-a folosit mare lucru. Gaudy lua bani și nu era în stare să aducă niciun folos, „ba, din contra, mă apăsa la multe împrejurări, căutând să mă înșele cât mai mult pe nebăgate în samă“. Astfel, Vasile Mateescu se face iar Român, își ia un nume ca la București, cu „escu“ în coadă și „trece în controlul stăpânirii“.

Aceasta înseamnă, fiind vorba de un om așezat la București, într'o vreme de prefaceri ca aceia, că în curând el se va apuca și de politică. Și este interesant să se vadă de ce fel a fost politica pe care a făcut-o el și ce foloase și pagube i-a adus.

„Ajunsesem să lucrez ca meșter doisprezece ani, având și ucenici pe Matei și Costachi. Apoi, neavând de lucru, s'a micșorat, de am lucrat la Alecu ca o calfă, împreună cu ucenicul.“

Pe atunci, dacă înțelegem bine povestirea lui următoare, în care nu mai urmează firul vremii, el se însoară cu o fată de curte. Și, de pe urma ei, dar și a stăpânei, el ajunge din nou în arestul poliției, care, pe acea epocă, era mai rău de o mie de ori decât o pușcărie, unde stă șaiszeci și două de zile, în condițiuni ca acelea următoare: „Nu lăsa să vie nimeni să vorbească cu dânsul, la care putea să se roage să-i dea un șfert de pâne, ținându-și viața numai cu ce se milostiviau că-

lătorii de-i dau pe fereastă și alte ori când se întâmpla de făceau creștinii câte un parastas și trimeteau și la arestul poliției“.

Așa ajung ei la consistoriu pentru divorț, și aici se ia hotărîrea de a-i da șase luni închisoare și „cinci sute lovituri la spate“, pentru că ofensase pe judecători, amintindu-li de crucea de pe masă și de pravila de lângă dânsa. Cum nevasta lui, Marghioala, fusese în serviciu la Anica Filipeasca, — aceasta era pricina de căpetenie a suferințelor lui —, el ar fi zis cinstiților părinți așa: „V'ăș sfătui să luați acea cruce și acea pravilă de pe masă, să le dați încolo, mai la o parte, punând în locul lor portretul doamnei Anica Filipeasca“.

Urmă numai să dea lucrurile pe care le promise, și, aici, cu toată frica de vestitul Costachi Chioru, „cu jandarmii lui“, el cere neapărat să se puie pecetea cocoanei Anicăi, „temându-se să nu devie lucrul (*sic*) a-i mai cere încă odată“.

Omul nu are, hotărît, noroc în toate cele de care se apucă. Îndreptându-se la un avocat, acesta îl urmărește cu briciul cu care se rădea și isprăvește măsurându-l cu vâtraiul. Desgustat de București, Vasile ajunge tocmai la Rușii-de-Vede și-i trânteste aici o petrecere desmățată, chemând lumea la un banchet în jurul unei „colive mari și zugrăvite“, pe care i-o binecuvântaseră preoții în cursul zilei. „Au început cu păharele și farfuriile a sparge capetele“, și acestea treceau toate în sama lui. Mărturisește însuși că, fără a fi despărțit de Marghioala, cerea în căsătorie pe o fată, Mitana, pe temeiul acestui bilet biseri-

cesc: „Preoții de la biserica Sf. Constantin să cetească cununia juniiior... fără a intra în cercetare, după formă, căci sunt cercetați de supt-scrisul“. Numai cât iscălitura nu era a proto-popului!

L-au vădit, și nu s'a urmat cununia, iar după această descoperire umblă tot ferit, căci erau să-l omoare cu pietre. La urmă, rămâne cu prima nevastă, dar și cu cea de-a doua, și cu copil de cincisprezece ani. „De nevoie eram silit atunci să țin două femei, dacă altfel nu se putea!“

Iată-l acum un fel de avocat pentru țeranii din Urluieni, cari merg la judecată în casa logofătului Drăgănici, aducând cu dânsii acte pe care zugravul nostru le alcătuisese și care erau prin urmare, așa cum se zicea pe atunci, „iconomice“. Logofătul descopere lucrul și, „întunecându-și fața și scoțând fum pe nas“, ia pe fugă pe țerani și invită amabil pe Mateescu să petreacă noaptea la dânsul, în vederea părții de răsplătire de care se făcuse vrednic. Acela care trecuse însă prin atâtea întâmplări cu pielea întreagă se grăbește a-și căuta de drum.

Dacă este să-l credem, în anul 1848 el joacă un rol în revoluție. Iată, în adevăr, ce povestește. Căpitanul Hariton Racotă, cu escadronul lui de cavalerie, începe a ceti acolo, la Rușii-de-Vede, „în mijlocul târgului, înaintea cafenelei“, proclamația revoluționară a lui Ion Eliad. Mateescu aude strigându-se: „Să trăiască libertatea! Să trăiască toți aceia cari au rupt lanțurile de fier! Să trăiască România! Să trăiască guvernul

provisoriu !". Apoi, drapel tricolor, alaiu cu musică și, printre aceia cari pleacă la București pentru a vedea revoluția învingătoare în însăși capitala țerii, zugravul nostru, doritor de a juca, pentru întâia oară în viața lui, un alt rol decât acela al unui lucrător bun, dar buclucaș, totdeauna în ceartă cu stăpânii și cu stăpânirea.

El pretinde că a fost acela care a luat Regulamentul Organic de la A. Moscuna și, „aducându-l la cafenea“, a organizat mascarada purtării pe străzi și arderea acestei constituții boierești, întărită de binecuvântarea Rusiei suzerane. „O ceremonie funebră, îmbrăcând patru juni în doliu și ținând fiecare o prăjină în mână, în forma unui oranist și de-asupra având pe răposatul protopopul Cristea și alți preoți înveșmântați toți în doliu, cu zecimi de mii (!) de popor, plimbându-l pe toate străzile orașului, stând la fiecare zece pași, de se cetiau molitfele, începând protopopul: „anatema să fii tu și cu pânțelece aceluia ce te-a zămislit“, și spectatorii, în unanimitate, repetau: „anaftema și ai dracului să fie toți aceia cari te-au protejat“. Apoi, aducându-l la răspântie în mijlocul orașului, unde s'a făcut pogribania, A. D. a aranjat la patru părți câte cinci juni armați cu puștile pline. După ce s'a terminat pogribania, prin care rugă pe Dumnezeu Savaot ca să extermine pe acel R. (Regulament), opera Satanei, și să prăpădească și să șteargă numele său de pe fața globului, cum piere cenușa în vânt, au dat și douăzeci de focuri în răposatul, de l-au aruncat în aier, de nu s'a mai văzut filă cu filă“. Făcând aceasta și îmbătându-se de gloria popularității de stradă, bietul

om nu se gândia însă, cum spune însuși, că „o să vie un timp de nu va găsi gaură de șoarece ca să-și scape viața“.

Deocamdată, fiind vorba să se aleagă judecător, îl urmărește cinstea de a fi delegat pe lângă guvernul provisoriu. Se laudă că a adunat la Măgurele „pe toți orășenii din district“, și a nume din Alexandria, Zimnicea, Rușii de-Vede, Turnu-Măgurele însuși și Mavrodin. Aceasta fără să știe însă că „în București intraseră oștirile otomane“. Se întoarse la Rușii-de-Vede. El are să capete îndată răsplata amestecului său în turburări, al căror rezultat nu-l putea chibzui.

Isprăvindu-se peste trei luni „guvernul constituțional și liberal“, el se vede trecut al treilea pe lista de șaptesprezece nume ale proscrișilor și crede, în adevăr, că era vorba să-l ducă, prin București, tocmai până în Siberia. Deprins a scăpa, el fuge într'un sat vecin, la Sfințești, și capătă răvaș pentru a merge fără pază acolo, la București. Sacrifică peste o sută de galbeni, umblând tiptil și dormind prin pivniți pe la binalele cele noi timp de două luni de zile. Când poate să se întoarcă la Rușii-de-Vede, el găsește șapte soldați în cvartir, în casa lui, și este mulțămît că nu are altă pedeapsă decât a-i ținea timp de șase luni, „cu toate trebuincioasele“. Dar, cu mândrie, el adaugă: „Nu mă căiesc și nu mă voiu căi niciodată pentru acest fapt mareț și național, ba, din contra, mă voiu căi poate că am făcut prea puțin la rândul meu și aș fi putut face mai mult pentru ca să scap patria mea de jugul tiraniei“.

Când, după trecere de câțiva ani, soarta amân-

duror țărilor românești este discutată de Puterile învingătoare asupra Rusiei și se trimet comisarii acestor Puteri garante la București, Mateescu era acolo, și „nu rămâneau cluburi care să nu fie vizitate“ de dânsul și de către prietenii; ca vechiu revoluționar, el participă la alegerea de comitete, a căror menire era să iscălească vestitele cărți de vizită adresate comisarilor pentru a cere rechemarea emigraților mișcării de la 1848 și cele patru puncte (prinț străin dintr'o dinastie europeană, Adunare Națională, egalitatea înaintea legii și „contribuție generală“, în sfârșit „autonomia țării“).

„Las toate interesele mele proprii și străbat toate suburbiile; mă siliam prin elocința mea, arătându-li o serie de fericiri, ca să înduplec pe bieții cetățeni a subscrie acele bilete, pe care le duceam în fiecare zi la membrii comitetului, în câte o basma plină. Apoi, strângând acasă numeros popor, mergeam până la domniile comisari și le dam“.

Se face, firește, și agent electoral pentru Divanul ad-hoc, „ca să reușească partidul național și progresist“. Dar i se întâmplă să întâlnească „o ceată de persoane din opoziți“, de care abia poate scăpa. Ca să arăte că el nu înțelege, în viața cea nouă, care trebuie să se deschidă de acum înainte, să păstreze nici măcar o avere personală, își face testamentul, prin care lasă 4.000 galbeni viitorului asil „Elena Doamna“.

Ca Bucureștean, omul bagă de samă că toată înfățișarea vechiului oraș patriarhal se schimbă și, ca deputat al mahalalei Manea Brutaru, el se

îndreaptă către ceilalți deputați, plângându-se de felul cum se înnoiește Capitala: „s’au văzut clădiri bune, ce puteau să mai existe mai mult timp, s’au văzut ordine date către poliție ca să le surpe la pământ ; s’au văzut și alte clădiri în foarte proastă stare și ale unor proprietari față, și nu s’a ordonat a se surpa ; s’au mai văzut câte doi vecini concetățeni cari, pe unul l-a împins înlăuntru, după legiuire, când a vrut să-și facă clădire, iar pe cel de-al doilea nu l-au împins nici cu un deget, fiindcă acesta din urmă știa să cetească în Regulament și pentru aceia nu s’a împins înlăuntru, ca multe care am avut nenorocirea de le-am văzut chiar singur cu ochii ; și aici se potrivește foarte bine o vorbă, că „cine poate, oase roade, cine nu, nici carne moale“. Se mai plânge că pânea e mai scumpă decât pe vremea ocupației și mai proastă: „astăzi, când chila de grâu se vinde cu patru galbeni, pânea s’o plătim cu treizeci și șase parale“ ! Aduge că: „Primăria n’a primit încă banii adunați cu listele pentru soldații (francesi și italieni) răniți, din Italia“.

Învinuit că a clevetit pe colegii lui, Mateescu ajunge a se îndreptăți înaintea ministrului: „din această listă de o sută doi n’am văzut înapoiți decât ca la vre-o treizeci și patru ; ceilalți nu se văd înapoiți nici cu bani, nici fără bani.

Este silit însă, în acest an 186.., să demisioneze, arătând și alte abuzuri petrecute în mahalaua Țului.

Cum el cetise multe cărți și mai ales cărți germane și avea capul plin de lucruri luate din

dreapta și din stânga, se credea în stare să facă o altă literatură decât aceia, atât de dese ori vioaie și plină de interes, pe care o înfățișa atunci când povestea în cuvinte limpezi viața lui adevărată. Cărticica lui se mântuie cu tot felul de disertații despre lucruri pe care nu le înțelesese pe deplin și a căror formă nu era în stare s'o înfățișeze.

Ni pare rău, fiindcă viața mai departe a acestui om, acum de cincizeci de ani, care trecuse de la un capăt la altul al țerii, prin toate rosturile pe care le putea avea cineva, ar fi putut să fie și mai departe de folos pentru lămurirea unei vremi, în care tocmai astfel de mărturisiri sunt cele mai de dorit.

Cele spuse sunt destule ca să arăte că din fundul unui sat, fără niciun fel de școală, fără măcar o clasă primară, un fiu de țăran, ager și neastâmpărat, a putut ajunge, în vremuri mult mai închise decât cele de astăzi în ce privește trecerea omului de la o treaptă socială la altă treaptă socială, la rosturi de oarecare însemnătate în însași Capitala țerii.

În ultimele pagini, făcând o danie și Societății Academice, și anume la 1876, el încheie cu o rugăciune în felul aceluia pe care le-am reprodus mai înainte. Alegem, ca încheiere a acestei cărți întregi, câteva cuvinte din această închinare către Dumnezeu, care l-a ținut cu bine până atunci:

„Până a nu mă scula de la această masă pe care am scris toate nenorocirile ce mi s'au întâmplat și toate câte am suferit în

drumul vieții mele, în urmă nu-mi rămâne decât a ridica ochii și mâinile mele către cer și a face umilita mea rugă către Autorul a toatei lumi: „O, Tu, care prin lumina ce ai vărsat-o peste toată firea ridici dorințele noastre până la a Ta dumnezeiască și strălucită mărire, Îți mulțămesc de toate desfătările ce am simțit, când, cu surprindere, am privit la frumuseța făpturilor Tale. Iată că am sfârșit această carte, care cuprinde rodul ostanelilor mele și a toatei înțelegeri ce mi-ai dat în nemărgenita-ți bunătate. Pe cât m'au ajutat slabele puteri ale spiritului meu, m'am silit a arăta oamenilor, prin dovezi, minunile creațiunii Tale, cu toate puterile m'am silit a dovedi adevărul. Dacă mi s'a întâmplat a zice vre-o necuviință, eu, viermele crescut și hrănit în păcate, arată-mi-o ca s'o pot șterge“.

* * *

Și noi am isprăvit cu povestea „băiatului de la țară“. Ce a fost pe urmă, intrarea lui în slujbă, cariera lui de biet ipistat bucureștean, legat de luptele de partid, căpătând și pierzând postul lui, uitându-și meșteșugul și pocindu-și până și limba împestrită cu cuvinte care par luate din comediile lui Caragiale, din discursul lui Rică Venturianu, nu mai interesează pe nimeni.

Dar aceasta cuprinde o învățătură: pe cât de onorabilă este câineasca trudă a omului care, din bordeiul pierdut în pădure, a ajuns la Mondeauville și la Scheft, lucrând miniaturi și icoane,

pe atât de tristă este decăderea omului care săvârșise cea mai mare greșeală de care este capabil meșterul ajuns la conștiința mijloacelor sale: părăsirea meșteșugului, care este rațiunea însăși de existență și singura adevărată mulțămire a sufletului lui.

VIII.

Acuma iată și povestea altui „băiat de la țară“ pe care soarta l-a făcut, nu meșter, ci profesor, tot așa cu ajutorul singurei lui sânguinți:

Născut la 1837-8, dată aproximativă, la Gura Sărășii din Buzău. Părinți țărani, dar „avuți, posedând bun cuprins de vie, și mai cu samă vite, boi, cai, oi, și de cele mărunte în abundență“. Tatăl se cheamă Lixandru Sobaru. Urît la naștere sau îndată după naștere, încrucișat. La șapte-opt ani e dat la școală în comuna Izvorul dulce sau Sărata, „peste un deal și niște hârtopi urîte“, în seama „respectatului dascăl Stanciu“, ca să învețe a cânta *Sfinte Dumnezeule, Pre Tatăl* și să zică Crezul, dar, doria tatăl pământesc, nu pe nas. Drum greu pe la Istrița, prin via „Domnicei“, pe la Lutăria cu stafii.

Nu-s mai mulți de cinci, șase elevi, unii de trei, patru ani. Neștiind Crezul, Marin e „croit“ de autorul zilelor sale chiar în biserică. Un frate mai mare e luat înapoi la plug, „cu cuvânt că, dacă are unul la școală, e plătit“. O vreme de suferință copilărească. Adesea colegii nu vin,

fiind „zăpezi mari, viscole, ploi, noroiu și zloate, căci atunci în adevăr parcă era altă lume: iarna era iarnă, cu zăpezi mari, ghețuri, geruri, iar vara era vară, apoi primăvară“. O, primăvară, primăvară! Vara altfel, nu se învață.

Copilul a deprins acolo cetitul, scrisul, „cele patru operații simple din aritmetica *a mare*, ce se numia și bibliotecă, o carte care cuprindea și din geografie și din astronomie și din naturale și mai multe cunoștinți frumoase și folositoare, apoi din ceaslov, cântece bisericesti“ ca pentru „ghersul“ lui. Hărți nu erau. Un Nenziulescu, „cam logofăt, cam moșnean, cam mail“, îmbrăcat cu fermenea și negru la față, îl bate pentru o poreclă: deci refuză a merge la școală; de unde corecțiune acasă. „Mă legă și mă duse legat la școală, care se mutase de la domnul dascăl la școala zisă domnească“. Învață pe cale tabla înmulțirii „de s'auzia din sat“. Și iată de odată grația părintească: „m'a pus după oi“, în iocul ciobanului Dobre.

Șaptezeci, optzeci de oi îi sunt în samă, cu miei „negri, oacheși, bălani, gălbiori, bucălăi“. Vremea cea mai plăcută din viața lui și-o descrie cum poate, neuitând să însemne acolo, pe Bărăgan, paza cocorilor înștiințați să nu mănânce porumb de caraule care ar fi întrebuințând o pietricică în ghiare, lăsată să cadă jos, ca să nu adcarmă. „Iarna se strângeau vitele prin adăpoastele lor; aducere de lemne cu sania, cu târlia, veselie și bucurie casnică, iar noi, tinerei copii, la șezătoare sau clăci, unde fetele și femeile cântă doine, spun basme, gâcitori și fără a sta din mâni se înveselesc în glume“. Pe lângă

mulțămirea de a prinde cu lațul „presuri frumoase, pobârci mai măricei, țințeze, altele roșioare și vrăbii“.

Ajunge regele ciobanilor, un Cîr, poruncind să se aducă de acasă „ouă, slănină, mușchiu, nuci, câte-odată o găină sau o rață“, judecând și pedepsind. „Îi trântiam pe toți și chiar pe cei mai mari de vârsta mea ; eu fugiam mai tare decât toți la jocuri, mulgeam oile mai bine și mai iute, încât singur și fără povața tată-mieu am înființat o stână în curtea noastră... Aveam văcari, porcari și berbecari, în unire și cu alți doi, trei săteni, dară tată-mieu era cel mai mare ; la el cereau de mâncare, îmbrăcăminte, încălțăminte și adăpost.“ Regele scoate încă apă din puț, „trăgând de giუმănări“. Dar e și artist : „nu știu de unde și cum învășasem să cânt și cu fluierul ; mă chemau fetele la furci, mai spre toamnă, cu focuri pe bătătură și eu li cântam cu fluierul : hori, biruri, rațe, brăul și altele“. De altfel, înainte de toate cioban, hrănind oile cu orz și ovăs, dându-li sare, umblând cu ele și noaptea, „căci trebuie să umbli și noaptea dacă vrei să ai oile frumoase“. Ba „vara și toamna mai le băgam printre porumburi, răzoare și pe la troscot, astupând clopotele“.

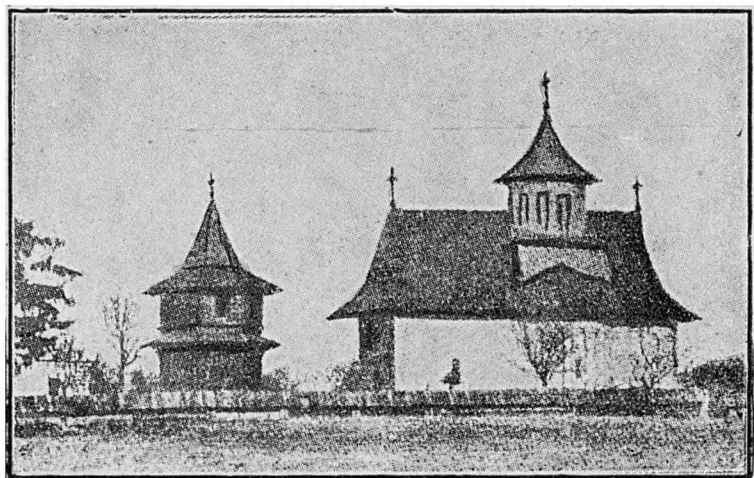
Casa era o bucurie. Deschisă drumeșilor flămânzi și înghețați. „avea două camere de locuit și o tindă sau celar, plină cu saci cu făină, cu mălaiu, slănină, mușchiu și coaste de râmători, iar peștele îl aduceau locuitorii. . Era ca la casa lui Avram“. Și cei mai îngrijiți erau copiii, căroro mama li dădea „lapte dulce cu păsat, cu colărezi, cu foi de făină turtite subțiri numai

zdrențe, ceia ce nu vom mai mânca poate în veci“.

În casa patriarhului patima de a dărui trezește însă dihonie. Frații mai mari protestă. Bătrânul îi face să fie închiși și bătuți, după sistemul „cioclovinismului“.

Dar lipsa de nutreț îl mută pe tânărul de paisprezece ori cinsprezece ani în Bărăgan, pe valea Cioclinei, la „Ungureanul“ Ion Sighireanu. Un fel de „străinătate“. Ducea o turmă de „vre-o sută douăzeci de capete, toate frumoase și mai toate cu coadele scurte, astfel că în mersul lor se legănau și clopotele și clopoței“, cu calul roib „foarte deștept și bun, doară că nu vorbea“, capabil de a se întoarce acasă de la un capăt de țară la altul, cu „iapa dereșă ce părea trasă prin inel“. Cearta izbucnește între dânsul și ciobanul lui Sighireanu. „Mă gândiam acasă, la furcă, la mama, la alde soru-mea“. Încălțat ușor, „cu niște ciupici de aceia cu urechi sau cu opinci“, îmbrăcat „cu o ghebuliță blănită, dar la mâneci nu“, pleacă pe crivăț spre Ialomița. Trecerea apei în brânci, „târîș ca șerpii“, e de tot farmecul. Tot drumul ar fi de altfel vrednic de reproduc.

Acasă o „bobăreasă“ îi prevestise sosirea. Trebui să se întoarcă însă pe Ialomița și să mănânce o iarnă întreagă „mămăligă de meu înghețată și cu brânză roșie, de veche ce era, căci d'a bună nu-mi da“. Face cunoștință și cu lupul care fuge, prins la oi, „supt vânt, ca dracul“. Vede și turma împrăștiată și decimată de lighioană sau „livioană“, cum scrie el. Atunci aude „cochilul“ Mocanilor că „harnic și cu cap e bă-

iatul ăla, dar n'are triste". Dalacul desăvârșește ce făcuse fiara.

Îl mângâie spre toamnă, când „se mută hurdumele prin mijlocul Bărăganului“, pe Mostiște, la Ulmu, bătrânul „boaghen“, badiul Ion, care-i explică astronomia, cu „pacte“ cu tot, din ceaslov și-l învață a socoti serbătorile. Profesorul era împiedecat numai când era vorba, cum spunea el, „să-și facă lăzăretul“ de libațiuni terminate cu o cofă de apă întregă. „D'aci“, ne asigură povestitorul, „iară s'a pus pe serioșitate“. Altfel, nicio religie: „Mă închinam la toate buruienile, cum se zice: la soare, când răsăria, când apunea, la lună, când se ivia“. Dar era undeva un „schituleț“ unde mergea să se spovedească.

Isprăvind, toamna, la „răvășit“, cu Sighireanu, își caută alt tovărăș și abia află un Cojean, Bratu, cu o sută cincizeci de oi, „cu avere de vite, de bucate și altele“, indigen cu părul roșu și cu șalvari. Învoiala: „patru oi pe an și ajutor cu băieții miei și cu argatul, de mâncare, opinci și o glugă“. Cere însă cisme, și tot le capătă. Tovarăș îi era unul care ajunsese apoi, la București, „mălăier, orzar cu căruța cu cai a lui, cu casă și cu copii“. Lucra și „bice de curele în șaisprezece, douăzeci de împletituri ce sămăna cu șarpele, apoi cojoace mici și pieptare cusute cu fel de fel de flori cu lână, arnici și cu fășii mici de piele colorate“.

Rămase în această tovărășie, dar i se pierd oile odată și, după credința poporului, turma, lipsind câteva, „pișcate“ astfel, se prăpădește. După un nou războiu cu lupii, iată-l acasă, la „sătuc“, și anume prin 1851-2. Află pe frații do-

robanți „huituiți“, înstrăinați de casă, mama „ocrotind între unul și altul“, tata „ciudat“, în luptă cu odraslele. „Huituit“ și el, fostul cioban plecă la Buzău, să se întoarcă la carte.

Stă în oraș la un văr al mamei, cavaf, care-l dă la dascălul Ioan, apoi preot, unde stă jumă-mătate de an. „Avea multe trebi cu dascălia bisericască.“ Nu e primit la seminar. Un profesor G. P., care nu e „ciocloavă“, dar joacă rolul lui Putifar, îl ia în gazdă, pentru muncă în casă. Merge și la târg și cumpără pâne de la „jupân Chiru brutarul“, la care se bat oamenii pe jimblă până „li dă cu lopata în cap“. Învață „verburile și geografia“ în clasele a III-a și a IV-a împreună, apoi și francesă, istoria generală și istoria naturală.

Mai târziu pățania cu soția profescrului îl făcu „să șeadă pe la vecini și pe la biserică, adecă știam să toc și să cânt, să cetesc pe ceaslov și pe din afară“.

Alt popas e la București, la sora tatălui, „în valea de supt Dealul Spirei“, unde vin apoi și „Turci la cvartir“. Un profesor îl îmbracă, și noaptea cu un frate al acestuia tânărul învață gramatica, geografia, istoria Românilor și Romanilor. „Primăvara alergam prin recreații, pe unde auziam trompetele militarilor, prin gropile de pe la Icoană, pe la Popa-Rusu, pe la Herăstrău și dulapurile Brăzlei.“ Dar lipsa de bani îl aduce înapoi la Buzău.

Intrarea Turcilor în Buzău la 1854-5 e materia unui capitol suplimentar. „Turcii alergau după Ruși strigând: Allah, Hallah!, iar Rușii: io, io, boho!, zdrăngănind armele, frângând săbiile

și suliți... Turcii din urmă, mai în repaus, ziseră oamenilor români să nu aibă nicio grijă, că ei nu au venit a face niciun rău la Români... Ne-am luat cu lumea după urma Turcilor pe unde intraseră: văzuiu vre-o trei Cazaci tineri tăiați și îmboldiți în coaste și în pânțele, la mâni, la cap cu sulițele." *Ordia Pașei* sosește. „Au început a veni Turcii prin oraș, să cumpere ce li trebuia, cu burdușe pe cai și catâri, pentru apă. Seara, pe nebăgate de samă, s'au retras de aici dincolo de o pădurice frumoasă, aproape de oraș, Frasinul. Dimineața nu se mai vedeau nici Turci, nici Ruși." A treia zi, din turnul de la Sfinții Ingeri, el vedea lângă pădurice pe Turci și dincoace de apă Cazaci „alipiți pe lângă cai, cu sulițele și săbiile amenințătoare și gata, pare că, de răsbunare". Lumea din Buzău fuge la deal. Apoi vin „cinstiții Nemți, nu cei cu coadă".

Cu cât știa, deschide școală la Buzău și predă și la un „pension de fete", condus de o Polonă și de fetele ei, în 1855-6. Se presintă la concursul pentru „revisori de școli comunale", — și în ce împrejurări, venind în țară pe o zăpadă cumplită ca să afle amânarea examenului. „Mai petiționaiu", scrie bietul om, „și mai așteptaiu vre-o două săptămâni: răbdarea și așteptarea se zice că este înțelepciune, dar se vede că filosoful a uitat că este și amarăciune și mizerie goală". Cu trei lei vechi de la o calfă de prăvălie pe podul Târgului-de-afară se întoarce pe „niște care ce plecau cu buți goale către Buzău la Pietroasa", locuind chiar într'o bute și hrănit cu pește sărat și mămăligă.

Inchisese școala și pierduse lecțiile. Un nou

termen de concurs e ținut, și candidatul buzoian reușește. O inspecție a revisorului general la școala lui, redeschisă, îl face revisor pe singurele „patru școli comunale“ din județ: „trei la munte și una la baltă“, și profesor de clasa I-iu și a II-a din oraș. „Așa se făceau lucrurile pe acest timp: îți vedeau meritele, te numiau curând.“

Merge tot județul, vorbind sătenilor despre școală. Cercetează în vară pe „candidații de învățători“: „unii abia puteau să cetească sau să silabisească, apoi cu numerația era grozav“; nu puteau face cifrele bine. În trei până la cinci luni se fac cincizeci de școli cu ei. Vacanțele-i reluau la pregătire. „Spre iarnă plecam iarăși în executarea și cu propagarea: urcă și coboară, pe jos și călare, noaptea și ziua... Mai erau câni cari ne și împiedeau.“ Adăugându-se și sub-revisori de plaiu —, vătășeii, dorobanții aduceau pe părinți cu copii, imediat tunși, dar „nu voiă niciodată ca să-și taie bietul țeran găina din bă-tătură pentru dânsul“ —, el are, la 1860-2, o sută șazeci de școli rurale.

O călătorie în 1860 îl duce la Călărași și de acolo la Silistra pe o „luntre turcească“. Se cunoșteau urmele războiului abia trecut. „Locuitorii turci, lucrătorii erau serioși și se uitau la noi în tăcere; ei lucrau mult, se vedea, la pantofărie, căvăfie, la hileri de acfia cu coadă ca copaia sau ca luntrea, cizme și alte, ocupându-se și cu întinderea sacăzurilor.“ Fiul Pașei, absent acesta, e „un fel de ciutac necioplit“, stă „într'un fel de pridvor afară din palat, într'o mică piață, cu niște sălcii împrejur și un fel de cișmea“;

vice-Pașa e pe trepte cu narghileaua. Călătorul găzduiește la Bulgari cu prispe interioare de pământ. La porțițe între dealuri privesc creștine, și Românce, cu flori în păr. La geamii mai erau marmure cu inscripții aurite. La Rusciuc pe urmă vede lucru de șosele, hagio pe străzi, mușii la conacul Pașii, mulți soldați.

Episcopul Dionisie Romanul întrebuițează pe Alexandrescu, pentru a-i cerceta clerul. Anume petreceri îndulcesc o viață de muncă: păcat că descrierea vieții sentimentale e absolut ridiculă!

Mutat în Prahova după reducerea pe jumătate a inspectorilor, cărora li se cere gimnaziul, nu-i place la Ploiești. Lumea-i prea aspră. O femeie-i arată drumul așa: „Ia pe ăla, nu vezi?“. La vama târgului de către Bărcănești e apostrofat cu „Stai acolo, mă! Da' tu nu vezi?“. „Așa mojiție și proastă încăpățânare n'am văzut.“ Locuitorii de la Târșor, de la Filipești, „nu sânt nici muncitori de câmp propriu-ziși, nici negustori, ci olari, rogojinari, fumari, răchitari, cari fac coșuri de răchită și la căruțe, vărari“. Nu-i place orașul, mutat de la vechea așezare pe Teleajen, la Ploieștiori. Îl supără numele: „Stelian, Banciu, Raiciu, Iofcea, Șfetea, Petcu, Gospodin, Bârâitul, Părpăilă, Slepacia, Ciupitul“. Bănuiește tot străini până la aceia „cărora muntenii sau podgoreni li zic: Turlaci, mârzaci și altă expresie mai grea“. Îl supără vorba: „nu este bani, nu e parale, nu-i lemne, este covrigi, am fostără, am mâncatără“. Șaptesprezece ani stă în ce i se pare o „urâtă amestecătură“.

Noile amintiri sentimentale sânt povestite așa încât înțelegem de unde și-a luat Caragiale, a-

tunci elev la Ploiești, modelele tipurilor și discursurilor sale. Sânt însă cuvinte și impresii de cules. Amestecul în politica anului „republican“ 1870 e tot așa înfățișat.

O mutare la Ocnele-Mari intervine. Orașelul Ocnele-Mari e asemănat cu „un oraș din Asia Mică“, fiind „dărăpănat și sărac“, având ca locuitori mai mult „ciocănași, portari, măglași, ceauși, cantaragii“. „Târg se făcea Vinerea ca la Turci: aici veniau bietele țerance cu banițele pe cap, cu ouă, lapte, unt, brânză și legume ca la patriarhi, apoi oale, urcioare și ceva carne.“ Se dau și probe de limbă: „Se chitulă, o tulit-o, la chit (*sic*), ciucoiu“. Se dă și tabloul vechii exploatare a salinelor. Prezența i acolo îngăduie să ni schițeze viața locală, în 1870. „Pe la ei porumbul între niște șanțuri de-l păzia câte-o babă; aici pe loc câte o jumătate sau șfert de pogon țineau găștile și oile cu jujău.“ Doi-trei copii la școală. Avem și priveliștea unei alegeri în Vâlcea. „Am făcut alegerea cu vre-o cincisprezece indivizi din vătășei, argați, țigani dupe drum adică: Cum te chiamă mă. În fine se ziseră că au izbutit ca din urciorul văduvii, cu vre-o două sute și mai bine de voturi din vre-o cincisprezece, douăzeci de vătășei, dorobanți, etc.“

La București în 1876: „Duhul necurat se bucura de marea criză de sărăcie și ticăloșie, birjele, cociile, harabalele și haznalele bubuiau și dârdâiau pământul; se țineau șir sute, pare că era nunta Satanei“. Nu află locuință, mai rău ca în Bărăgan, unde „puteai, la oboseală, să te culci pe covorul lui Dumnezeu“.

Se întoarce la Ploiești „profesore“, avocat, jurnalist, la „Aquila“, întâia foaie de acolo după una bulgărească. E puș să facă recensământul și zugrăvește alte serii de pățanii. Are conflict cu Muscalii pentru că nu lăsase pe lăutarul Dobrică să li cânte și lor și refuză întâia provocare la duel din viața lui „Era să fie cu sabia sau revolverul?“, întreabă el și se declară mulțămit de scuse, căci „atâta așteptam și eu ; altfel mă reteza“.

Ajunge profesor la școala de arte și meserii, unde „trebuia să fiu profesor și negustor, cumpărător, vânzător sau chelar, iconom sau vătaf de curte“. Face ordine: „bate fără sfială pe cei ce se împotrivesc“. Elevi, „gojgoge găligani, până la douăzeci și doi, douăzeci și patru de ani“.

Iată-l însă îndată la Mizil, unde avem iarăși în stilul fostului cioban un tablou de moravuri. Fetița-i moare ; Zaharia Antinescu o pomeneste cum ni putem închipui. Numit la Vălenii-de-Munte, nenorocitul bătrân admiră „poziția cea mai frumoasă din câte am putut vedea, mai frumos decât la Ocnele-Mari“. El recunoaște ușurința cu care se poate apăra această gură de munte. E primit bine de negustori și funcționari. „Cei din prejur însă, lăturașii, apoi sunt încăpățânați, semeți, leneși, neprimitori de instrucție ; fug de adevărata muncă onestă ; vor să fie pișcheri și hoți : aici însă se mai păstrează vorbe de „cucoane și cuconule.“ „Vechea mănăstire“ a lui Hagi Stoian îl încântă : vede încă în lăuntru „în acest mic cuprins niște ziduri ruine, ca niște încăperi de palate, în asemănare cu acele de la Afumați“. Nu uită „cișmeaua-chioșc“ cu „cafenea-

bufet“, apa curgând „prin mai multe ciuciure“. Află elevi „tâmpiți“ de un profesor „dăscăliciu“, care „bate cu lemnele de la foc în cap“. „Mi-au scos vre-o douăsprezece mii de peri albi“. Copiii nu-și dădeau sama că „un substantiv are douăzeci și mai bine de întrebări“.

Călătorii de băi îl duc la Lacul-Sărat, la Brăila și Galați.

Dacă n'ar fi fost amestecat în pospăiala unei vremi de tranziție, falsă în vorbă, falsificată în simțire, viul ciobănel de la 1840 ar fi putut da o carte.

◆
Tipografia
«Datina Românească»
Vălenii-de-Munte

Prețul Lei 50.